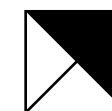

Bidbook

Landschappen van Allure

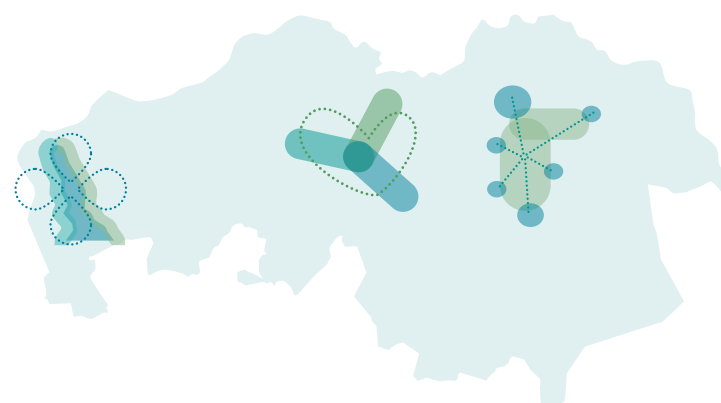
Provincie Noord-Brabant

1.

Landschappen van Allure

Introductie 4

- Het bidbook schetst eerst per landschap in woord en beeld een streefbeeld, de toekomstvisie.
- Elk streefbeeld wordt op hoofdlijnen uitgewerkt in een aantal topprojecten die concreet vorm gaan krijgen in verschillende initiatieven.
- Aan het slot volgen drie thematische projecten die in elk van de drie landschappen worden gerealiseerd, maar die ook zorgen voor spin-off in andere Brabantse regio's.

2.

De Brabantse Wal

Een adembenemend
contrast 6

1. De Steilrand:
beleef de hoogte van de Wal 8

2. De Linie:
gedenk den strijd 10

3. De Zoom:
turf geeft nieuwe energie 12

3.

Het Groene Woud

Oeroude,
eigentijdse stadstuin 14

1. Het kloppend hart van
Het Groene Woud:
het edelhert komt terug! 16
2. De nieuwe Heerlijkheid:
leisurelandschap Tilburg 18
3. De Groene Corridor:
door het groen de stad uit 20
4. De Groene Delta:
landschap lokt de stedeling 22
5. Duurzame boomteelt: bomen,
bomen en nog eens bomen 24
6. Energiek landschap:
een woud vol energie 26

4.

De Maashorst

Stilte in
beslotenheid 28

1. Ontwikkeling natuurhart:
het hart van de Maashorst 30
2. AgroFoodlab:
een bron van gezondheid 32
3. Landerij VanTosse:
Fons Vitae 34
4. Zuidelijke Maashorst:
verfrissend zorglandschap 36
5. Dorpskernen verbonden:
Lanen van Allure 38

5.

Brabant Breed

Brabant Breed 40

1. Vrijtijdseconomie:
geld moet rollen, ook naar
natuur en landschap 42
2. Echt Brabants Buiten:
hét merk voor streekproducten 44
3. Gastvrije landgoederen:
maatschappelijk ondernemen
in het landschap 46

Landschappen van Allure

Het leven is goed in het Brabantse land. Mede dankzij het prachtige platteland heeft Brabant zich ontwikkeld tot een moderne en economisch innovatieve regio. Wat we vandaag al zien krijgt in de toekomst nog meer betekenis. Bedrijven en hun medewerkers zoeken steeds bewuster een aantrekkelijke omgeving waar het goed wonen en werken is. Natuur en landschap worden nóg belangrijker. Drie Brabantse landschappen gaan daarbij de toon aangeven: De Brabantse Wal, Het Groene Woud en De Maashorst. Dankzij de inzet van talrijke partijen in de streek ontwikkelen deze regio's zich tot Landschappen van Allure, met een eigen identiteit en eigen dynamiek. Zij zorgen voor de verbinding van stad en platteland. Ze brengen mensen in contact met de natuur, met elkaar, met de historie, met de stad en haar achterland. En ze creëren nieuwe vormen van economie en ondernemerschap. De drie regio's nemen zelf het initiatief en investeren ook zelf. Maar ze kunnen het niet alleen. Met deze presentatie van hun plannen willen ze het provinciale bestuur en andere partijen verrassen en overtuigen mee te doen. Met woorden, met daden, met geld. Vandaar dit bidbook voor Landschappen van Allure!

In 2010 hebben Provinciale Staten de Investeringsstrategie Agenda van Brabant vastgesteld. Rode draad daarin is de ontwikkeling van Brabant tot een Europese topregio. In deze visie is het belangrijk het Brabantse landschap verder en grootser te ontwikkelen. De drie regio's hebben de handschoen opgenomen. Geïnspireerd door het Koersdocument Transitie Stad en Platteland hebben gemeenten, waterschappen, ontwikkelaars, ondernemers, burgers, onderwijsinstellingen en terreinbeheerders in de regio's de afgelopen maanden intensief samengewerkt. Dankzij deze creatieve allianties zijn in elke regio nieuwe investeringsprojecten benoemd, en combinaties gevonden van markt en overheid, rood en groen, landschap en economie. Provincie en regio inclusief bedrijfsleven brengen hiermee een ontwikkeling in de landschappen op gang met een totaal investeringsvolume van minimaal 100-110 miljoen euro.

Streefbeeld

In dit bidbook presenteren de drie regio's in woord en beeld de visie op 'hun' landschap en het streefbeeld voor de toekomst. Met een strategie om de natuur rijker en robuuster te maken door bijvoorbeeld mogelijkheden te creëren voor de (her)introductie van diersoorten. Met het benoemen van nieuwe mogelijkheden voor passende economische ontwikkelingen in de sfeer van recreatie en toerisme, maar ook voor innovatieve en verbrede landbouw, voor de gezondheidszorg en voor de wellness-sector, voor de productie en verkoop van streekeigen producten en het verbinden van mensen met cultuurhistorie. Want op al deze terreinen zijn 'verdienmodellen' mogelijk die goed zijn voor de ondernemers én voor het landschap. Niet in de laatste plaats ziet elke regio kans om de relatie tussen de stad en het landschap zo te organiseren dat de stedeling als vanzelf naar het platteland wordt gelokt.

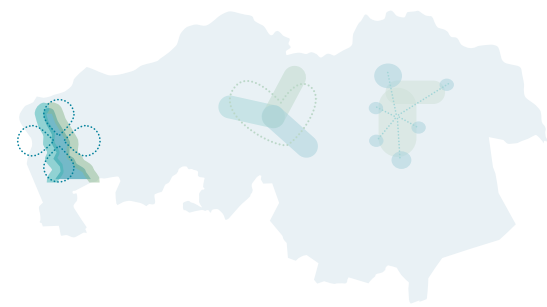
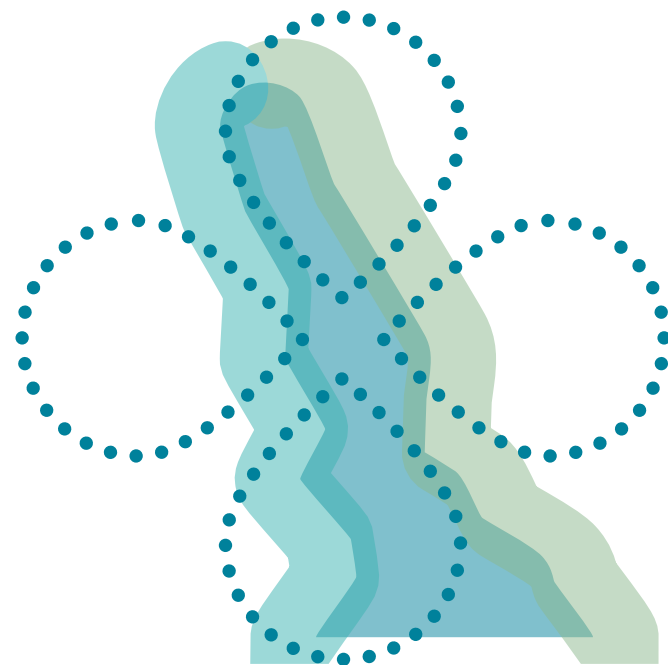
Topprojecten

Na een jaar creatief denken, intensief praten en onderhandelen door veel partijen in de regio presenteert dit bidbook de streefbeelden van drie Brabantse landschappen. Maar het laat tegelijk zien hoe die streefbeelden zichtbaar en tastbaar worden door concrete projecten. Aangespoord door de adviezen van het onafhankelijke kwaliteitsteam onder leiding van Prof. ir. Dirk Sijmons heeft elke regio - samen met de provincie - uit een grote hoeveelheid nieuwe ideeën en al lopende initiatieven een beperkt aantal topprojecten gedestilleerd. Zij werken als vliegwiel, magneet en aanknopingspunt voor andere initiatieven. Op deze projecten richt zich de komende jaren alle energie. Naast de regionale initiatieven zijn enkele projecten geformuleerd, die voor alle regio's van belang zijn en dus gezamenlijk worden aangepakt. Al met al presenteert het bidbook hiermee de rijke oogst van de talrijke intensieve en energieke discussies in de drie Brabantse regio's waarmee een grote bijdrage wordt geleverd aan de kennis- en innovatieregio brabantstad. We laten de vonk overslaan en gaan samen aan de slag!

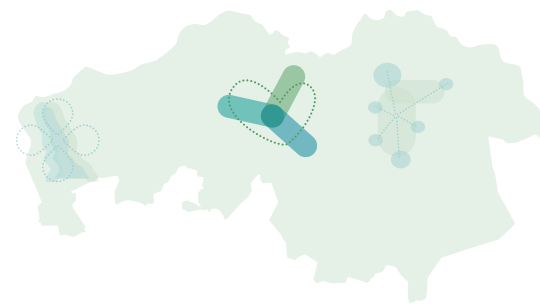
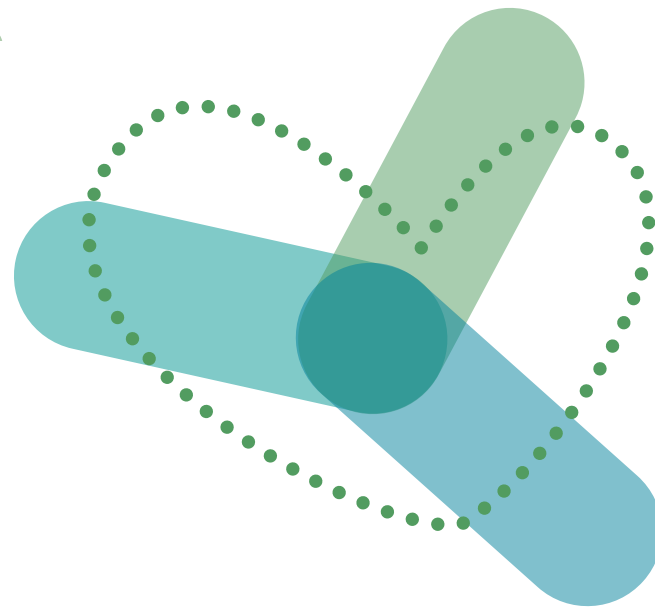
Een adembenemend contrast

De Brabantse Wal

In West-Brabant verheft zich een indrukwekkende aarden wal. In dit unieke landschap op de overgang van zand, klei en veen zochten onze voorouders bescherming in forten. Het veen en de waterwegen vormden er de basis voor turfwinning- en handel. Al die sporen hoeven alleen maar zichtbaar en toegankelijk te worden gemaakt. Dan kan een voor Nederland uniek landschap beter worden beleefd en ervaren.

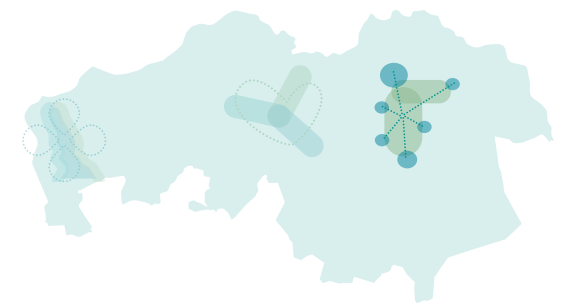
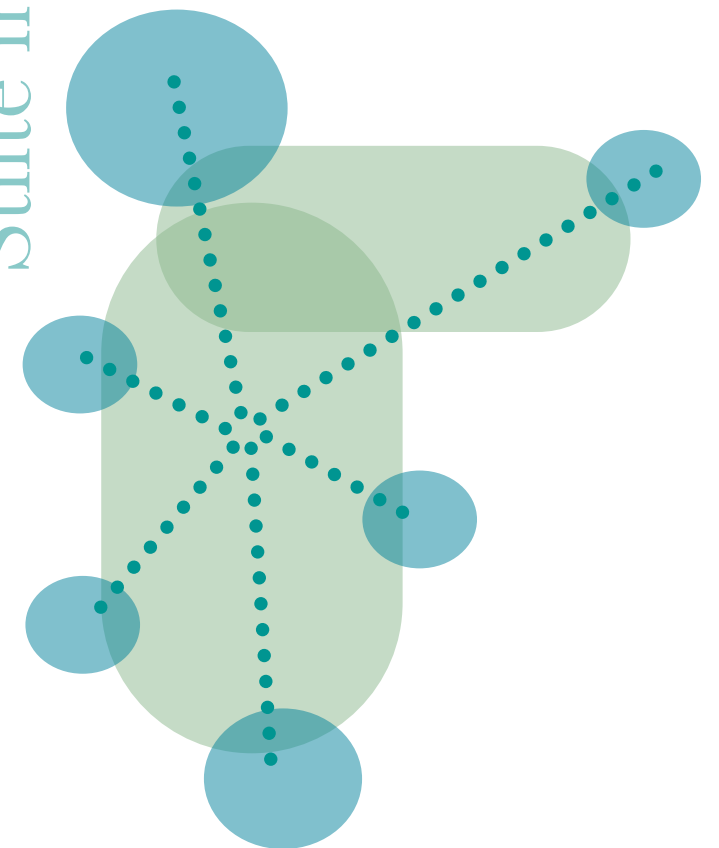
Oeroude, eigentijdse stadstuin

Het Groene Woud

Nu al is Het Groene Woud de verkwikkende achtertuin van Tilburg, Eindhoven en 's-Hertogenbosch. Nog even en de natuur wordt zo robuust en vitaal dat het edelhert er zich thuis voelt. Voor boeren en boomtelers is de natuur net zo belangrijk als hun eigen bedrijf. En de stedeling loopt voortaan zó de stad uit, de geneugten van natuur en platteland tegemoet.

Stilte in beslotenheid

De Maashorst

In het grootste natuurgebied in Brabant is de stilte overweldigend. Door breuken in de Peelrand baant zich hier de 'wijst' een weg en wordt het grondwater omhoog gestuwd op de hooggelegen horst. In deze regio van food, health en pharma gedijen economische activiteiten op het terrein van zorg, vrije tijd, landbouw, voeding, gezondheid en groene energie. De Maashorst blaakt van vitaliteit.

“De gouden rand van Brabant”

2

De Brabantse Wal als Landschap van Allure

Een adembenemend contrast

In West-Brabant, waar de Zeeuwse wateren het Brabantse land raken, verheft zich sinds mensenheugenis een indrukwekkende aarden wal. Dit aardkundige kunstwerk torent aan alle kanten uit boven het landschap dat zich heeft gevormd op de overgang van zand, klei en veen. De boomarter, ijsvogel, slechtvalk en otter vinden er nu of in de toekomst hun habitat. Maar ook onze oorlogvoerende voorouders zochten er bescherming: in een linie van forten waarvan de omgeving onder water kon worden gezet. In vrediger tijden vormden veen en waterwegen de basis voor turfwinning en -handel. Al die sporen zijn er nog. Ze hoeven alleen maar zichtbaar en toegankelijk te worden gemaakt. Dan verschijnt er niet alleen een voor Nederland uniek landschap, maar openen zich ook talrijke nieuwe economische perspectieven. Ruimtelijke kwaliteit en ondernemen en beleven: dat is het streefbeeld voor het contrastrijke landschap van De Brabantse Wal!

Op De Brabantse Wal is een streekorganisatie actief waarin tal van instanties, actieve burgers en ondernemers zijn vertegenwoordigd. Zij stellen zich tot doel de bestaande contrasten in het gebied verder te accentueren en de landmarks via routes met elkaar te verbinden. Zo moet De Brabantse Wal nóg aantrekkelijker worden voor toerisme en recreatie, wonen en bedrijvigheid. Uitgangspunt bij deze ontwikkeling is dat de kwetsbare gebieden worden ontzien. In het kader van Landschappen van Allure gaan de volgende projecten daar aan bijdragen:

Project de Steilrand

Aan de westelijke kant van De Brabantse Wal, uitkijkend over het water, is door de invloed van de zee en de Schelde een steile wand ontstaan. Deze *Steilrand* is hét beeldmerk voor De Brabantse Wal en bereikt op een aantal plekken een hoogte van meer dan twintig meter. Vooral komend vanuit Zeeland is deze rand in vol ornaat te bewonderen. Door de Steilrand zijn er hoogteverschillen en plotselinge overgangen naar omliggende landschappen. Door ingrijpen van de mens zijn hier rijke contrasten ontstaan: met militaire stellingen, vestingsteden, middeleeuwse veenontginningen, landgoederen, polders, en wijde uitzichten, afgewisseld door besloten bossen. Alle projecten op De Brabantse Wal zijn er op gericht om deze contrasten en overgangen naar omliggende landschappen nog meer herkenbaar en beleefbaar te maken. Met het project de Steilrand wordt invulling gegeven aan de rode draad die door dit Landschap van Allure loopt.

Projecten de Linie en de Zoom

Het historische centrum van de oude vesting Steenbergenvormt het startpunt voor een reis naar de militaire geschiedenis van het gebied. De forten aan de noordkant van de wal. Fort Henricus en Fort de Roovere, zijn tegen die tijd gerestaureerd. Daar kunnen bezoekers bij uitstek kennis nemen van de betekenis en de invloed van *de Linie*, de West-Brabantse Waterlinie. *De Zoom*, een oude turfvaart, is nu praktisch volledig dichtgegroeid. Eenmaal heropend bieden tochten over en langs de Zoom letterlijk een dwarsdoorsnede van de verschillende landschappen, van het vroegere veengebied tot de 'kloof' waarmee de Zoom de wal doorsnijdt. En steeds opnieuw steekt het militaire verleden van het gebied de kop op.

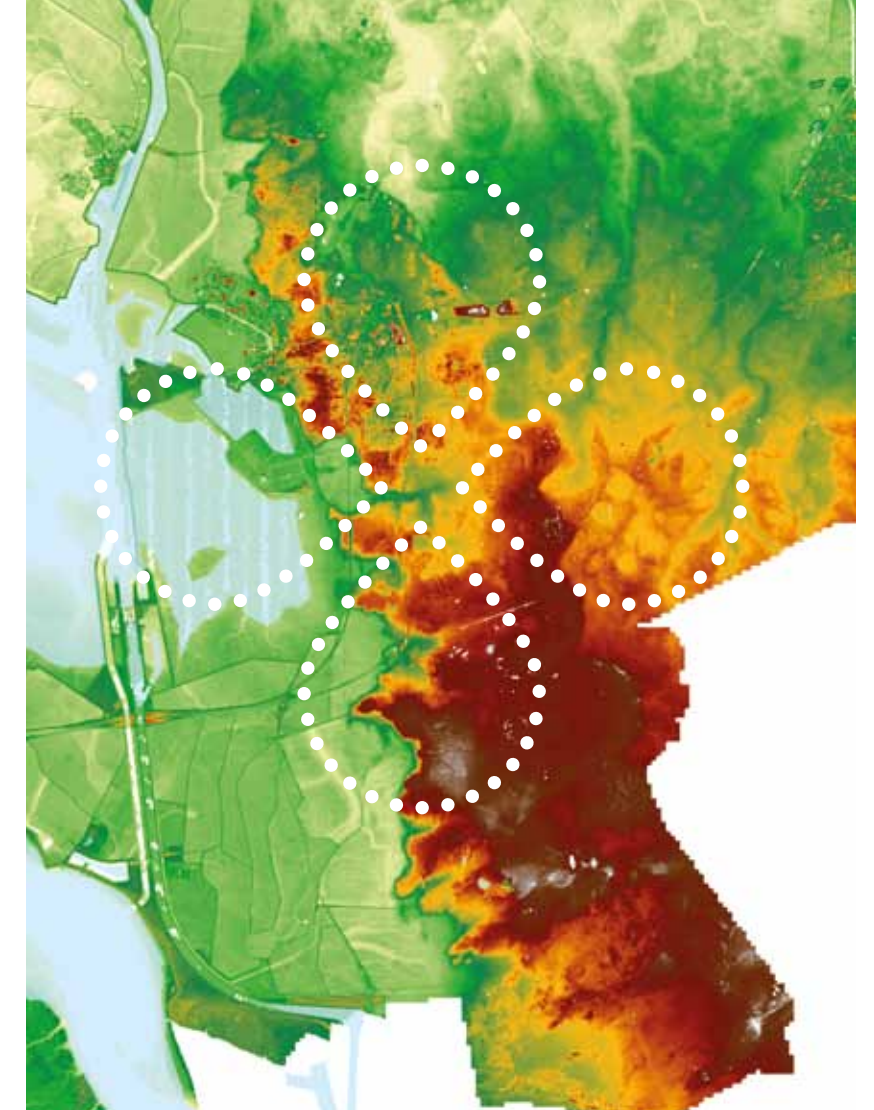
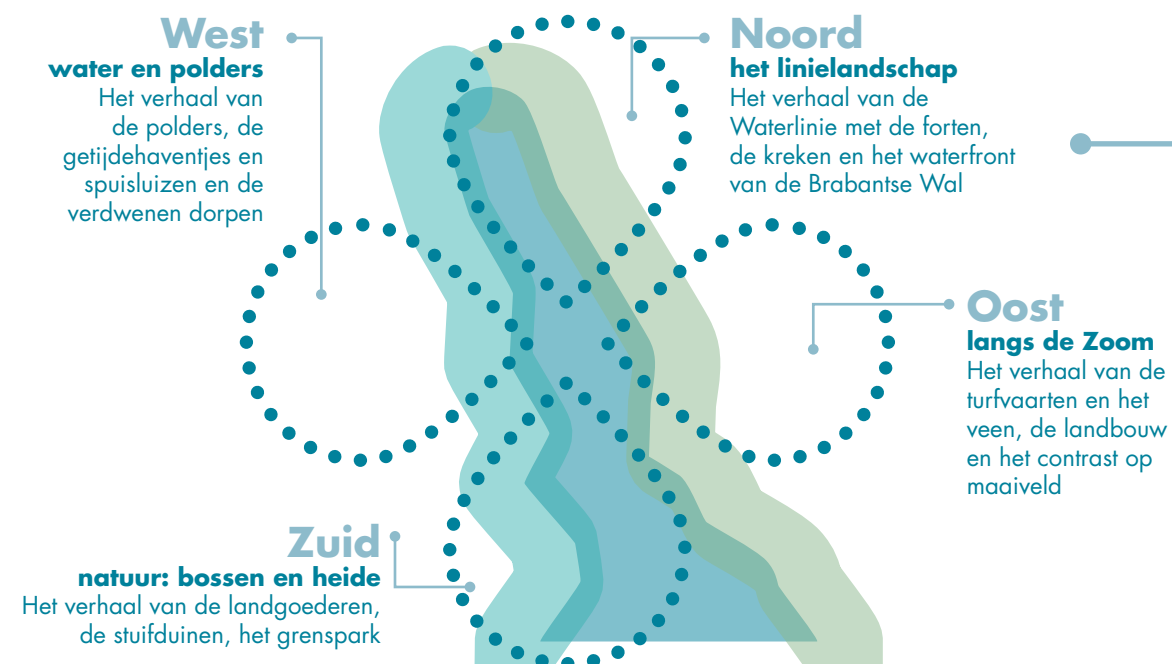
Ondernemende landgoederen

Op De Brabantse Wal leveren de landgoedeigenaren met hun cultuurhistorisch en ecologisch waardevol eigendom een bijdrage aan het bijzondere karakter van het omliggende landschap.

Voor de verkoop van streekproducten werken boeren en recreatieondernemers op De Brabantse Wal samen met collega's in andere regio's. Zo vergroten zij hun markt en de consument weet wat hij koopt: een product van deze bodem. De Brabantbrede aanpak, gericht op ondernemende landgoederen, maakt deel uit van elk van de genoemde projecten. Samen met landgoedeigenaren worden de mogelijkheden verkend om de landgoederen in de toekomst verder te ontwikkelen zowel in economische als ecologische zin.

Ondernemen en beleven

De regio wordt in de toekomst nog aantrekkelijker door in te zetten op ondernemerschap en beleefbaarheid. De Brabantbrede ontwikkeling van vrijetijdseconomie krijgt op deze manier vorm op De Brabantse Wal. De A4 en A58 bieden daarbij een unieke kans om het gebied te promoten. Plekken als Fort Henricus, Fort de Roovere, de landgoederen Wouwse Plantage, Mattemburgh en Lievensberg, vormen de etalages waar het gebied zich in al zijn rijkheid en verscheidenheid kan tonen. De bijzondere kenmerken, verhalen, ondernemerschap en kennis in de verschillende gebieden rond de wal raken met elkaar verbonden als in een klavertjevier. Met alle magie die daarvan uitgaat.

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) BrabantseWal

Projecten op De Brabantse Wal

- De Steilrand
- De Linie
- De Zoom

Projecten algemeen

- Vrijetijdseconomie
- Echt Brabants Buiten
- Landgoederen

Beleef de hoogte van de Wal

Brabantse Wal - Verbeeld Fotografie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

De Steilrand en de Wal worden beleefd dankzij de routes die de Wal opklimmen en weer af gaan. De Steilrand in Hoogerheide wordt hersteld wat een allure uitzicht geeft over het Calfven en in de richting van de provincie Zeeland. De landgoederen op de Wal (parktuin landgoed Mattemburgh en landgoed Moretusbos: Huzarenberg parkherstel) worden duurzaam hersteld en toegankelijk gemaakt. Boerderijplaats Lindonk wordt als verblijfsrecreatie ontwikkeld. Boeren gaan oude teelten gebruiken die de lokale horecaondernemers gebruiken in hun menu.

b. Samenwerking

Ondernemers, het waterschap, gemeenten, heemkundekringen, burgergroeperingen, de stichting Buisleidingenstraat, natuur- en milieuorganisaties. Landgoedeigenaren en burgers doen mee aan het beheer en onderhoud, en ze denken mee over de vraag hoe de Steilrand nog beter beleefd kan worden.

c. Financiering en verdienmodellen

De totale investering wordt geraamd op 9 miljoen euro. Daarvan neemt de streek zo'n 5 miljoen voor haar rekening. Het gaat hier vooral om de landschappelijke winst. Met een

extra provinciale impuls wordt extra kwaliteit toegevoegd die bijdraagt aan de economische ontwikkeling van de streek. Ondernemers kunnen hun verantwoordelijkheid nemen om het waardevolle landschap te beheren en verder te ontwikkelen. Anders gezegd, dan is niet de minimale variant aan de orde, maar kan de topvariant worden behaald. Bij aanvang van het project worden alle afspraken over beheer en onderhoud voor de toekomst vastgelegd. Ook burgers spelen hierbij een rol. Ondernemers en landgoedeigenaren zoeken naar nieuwe verdienmogelijkheden en willen de kansen van een op te zetten streekfonds onderzoeken.

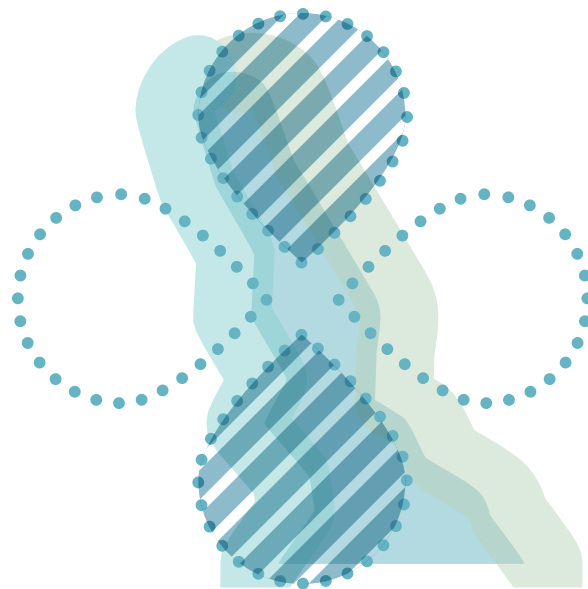
d. Innovatie

Innovatief is vooral het verbinden van landschapsherstel met de beleving van dit prachtige hoog-laag landschap. Mogelijk kan jeugd hier een rol spelen om de Wal meer beleefbaar te maken (games, GPS-routes).

e. Realisatietermijn

De start is zo snel mogelijk. Betrokken partijen kunnen in 2016 het project hebben uitgevoerd.

De Steilrand: de achterliggende ambities

Beleef de hoogte van de Wal

Ons land mag overwegend nog zo plat zijn, in West-Brabant ervaart men reliëf in het landschap. Het meest opvallende verschijnsel is de Steilrand die zich uitstrekt over een lengte van ongeveer 25 kilometer. Hier en daar bereikt de rand een hoogte van meer dan twintig meter. Een prachtige natuurlijke bescherming tegen het wassende water en de andere vijanden van weleer. Nu al is het gebied een beleving op zichzelf. Doordat dit project zorgt voor herstel en vernieuwing, krijgt het geaccidenteerde landschap nóg meer karakter, wordt de beleving ervan interessanter en openen zich nieuwe economische perspectieven.

- De basis op orde
- Ondernemen
- Beleven

Referentie: Grebbeberg - Emilio Troncoso Larrain

Mattemburgh - VVV Brabantse Wal

Referentie: uitzichtspunt Grebbeberg - Dienst Landelijk Gebied

De Steilrand slingert van Ossendrecht langs Hoogerheide, Woensdrecht, Bergen op Zoom en Halsteren naar Steenberg. Het landschap is rijk getekend door een historie van oorlogen, overstromingen en inpolderingen. De overgang van hoog naar laag zorgt voor een verrassend gevarieerd en bijzonder landschap. Sinds begin vorige eeuw is de Steilrand op enkele plaatsen aangetast. Het project de Steilrand bezorgt de rand eigentijdse glorie die profiteert van de rijkdom aan ecologie en cultuurhistorie. Enkele bijzondere deelprojecten aan de Steilrand zorgen voor een adembenemende beleving van de hoogte.

Restauratie parktuin

Landgoed Mattemburgh omvat een van de belangrijkste stijtuinen van ons land. Het theehuis dat precies op de Steilrand ligt vertelt in beelden het verhaal van dit landschap. De majestueuze villa en haar omgeving zijn in al hun glorie hersteld. In het kader van dit project wordt ook de parktuin gerestaureerd. De terreinbeheerder, de exploitant en ondernemers hebben een plan bedacht om de ontwikkeling en het onderhoud van landgoed en parktuin ook in de toekomst te financieren. Een belangrijke rol spelen daarbij oude teelten en streekproducten die in een restaurant te nuttigen zijn. Maar het prachtige park biedt ook talloze mogelijkheden voor ontspanning, zoals tijdens de jaarlijkse Brabantse Waldag.

Herstellen van zichtlijnen

De Steilrand is nu al het mooist te zien voor wie vanuit Zeeland met de auto Brabant binnenrijdt. Maar het kan nog beter. Opdat de automobilist het hoogteverschil werkelijk beleeft, worden de oude zichtlijnen hersteld. De nieuwsgierig geworden automobilist pakt daardoor beslist de volgende afslag en laat zich door het landschap leiden naar een of meerdere uitzichtpunten en wordt zo uitgenodigd voor een volgend bezoek. Dankzij dit project zal zich, uitkijkend van een toren of panoramatafel in westelijk richting, het prachtige landschap ontfouwen, tot over de Zeeuwse wateren.

Aanleg lanen, terrassen, bossen en uitkijkpunten

Helemaal in het bosrijke zuiden van het gebied ligt het park van kasteel Ravenhof (anno 1750). Het is samen met de Volksabdij 'Onze Lieve Vrouwen ter Duinen' een van de ankers in de geschiedenis van deze streek. Dat je hier iets 'anders' voelt komt doordat het park zich midden op de Belgisch-Nederlandse grens bevindt. Het herstel van het park is na tientallen jaren nagenoeg af rond. Nu worden de lange bomenlanen, terrassen, sterrenbossen en uitkijkmogelijkheden aangepakt. De eigenaren van de grote landgoederen rond het kasteel gaan deze plannen samen met hun omgeving realiseren.

Gedenk den strijd

Samenstelling achteraanzicht 2 - RO & AD architecten

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

De ontwikkeling van de Waterlinie levert een bijdrage aan het beleven van de (cultuurhistorische) geschiedenis van Brabant, aan toerisme en recreatie, en aan landschap en natuur. Behalve landschapsherstel, met name het verbinden van droge en natte delen, is het belangrijk het gebied via water en land te ontsluiten. Om beleving van het gebied mogelijk te maken worden torens, uitzichtpunten en recreatieve (water)poorten gebouwd en ontwikkeld.

b. Samenwerking

Stichting Vrienden van de West-Brabantse Waterlinie, onderwijsinstellingen, gemeenten Steenbergen en Bergen op Zoom, ondernemers, waterschap, terreinbeheerders. Er wordt een idee uitgewerkt om de jeugd te betrekken bij activiteiten die ervoor gaan zorgen dat de forten beter beleefd kunnen worden.

c. Financiering en verdienmodellen

De totale benodigde investering wordt geraamd op 19 miljoen euro. Voor een aantal deelprojecten is reeds financiering geregeld. Voor de toren bij Fort de Roovere is Leader subsidie beschikbaar.

Het verdienmodel zit hier in de beleefbaarheid en het ondernemerschap, de ontwikkeling van zogenaamde waterpoorten en het aanbod van diverse aan water en land gerelateerde arrangementen. Hierbij worden mogelijkheden verkend om inkomsten direct weer te koppelen aan investeringen in het landschap.

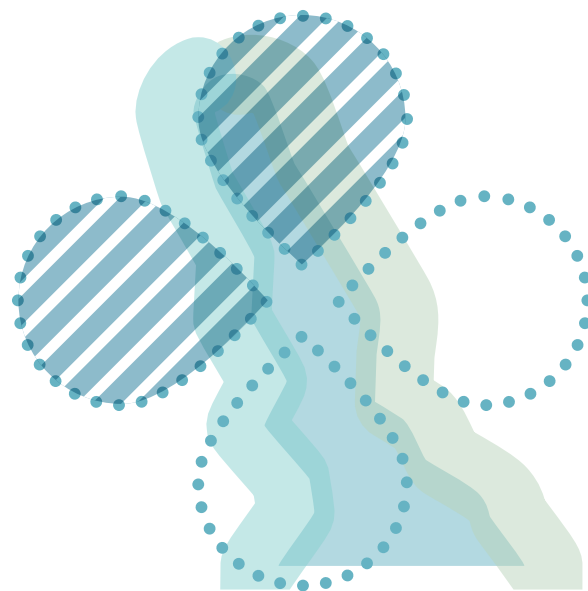
d. Innovatie

De innovatie in dit project moet nog vorm krijgen, mogelijk met innovatieve ondernemers die meedenken over het verhogen van de publieksbeleving van forten en linies en de koppeling water en land.

e. Realisatietermijn

Enkele deelprojecten kunnen snel starten. De start van de bouw van de toren bij Fort de Roovere is urgent vanwege de beschikbare middelen uit Leader. De ontwikkeling van de overige forten en waterpoorten kan medio 2013 volgen. Voor de Waterpoort Benedensas is de start eveneens urgent in verband de benodigde functies van panden en de commerciële haalbaarheid die daarmee samenhangt.

De Linie: de achterliggende ambities

Gedenk den strijd

Wie niet vechten wil, zet de boel onder water. Dat was in het kort de tactiek van de Hollandse en Nederlandse legers die hun Spaanse, Franse en Engelse collega's op afstand hielden aan de West-Brabantse Waterlinie. Tussen 1600 en 1832 stond de regio zeker zes keer onder water, in totaal zo'n vijftig jaar. Nu is het gebied tussen Bergen op Zoom en Steenbergen de rust zelf. Afdalend van de hoge gesloten Wal richting het laaggelegen open polderlandschap doemen enkele imposante forten en andere cultuurhistorische objecten op. Doel van dit project is het gebied vanaf het water te ontsluiten en de forten te restaureren. Zo ontstaan er over de hele linie tot nu niet verkende mogelijkheden voor recreatie en maatschappelijk ondernemen.

- Ondernemen
- Beleven
- Ruimtelijke kwaliteit

Militair fort de Roovere gracht nieuwe toegang. De 'onzichtbare brug' is van RO&AD architecten - Dienst Landelijk Gebied

Fort Henricus - Streekorganisatie Brabantse Wal

Vanaf het water van de Delta, via de gerestaureerde forten en enkele nieuwe panoramapunten maakt de bezoeker van de West-Brabantse Waterlinie straks een unieke historische reis tot aan de vestingstad Bergen op Zoom.

Ontwikkeling recreatieve waterpoort

Aan het Volkerak ligt het sluizencomplex Benedensas, samen met een serie bunkers was dit sluizencomplex onderdeel van de Atlantikwall. In het kader van het project verschijnt hier een recreatieve waterpoort die het hele achterland van De Brabantse Wal voor bezoekers ontsluit. Diverse transportmiddelen (kano, fluisterboot, fiets) zorgen ervoor dat het gebied op verschillende manieren kan worden verkend.

Recreatieve waterpoort en vernatting van het achterland

Fort Henricus is het meest noordelijke vestingwerk van de Linie. Terwijl het herstel van het fort in volle gang is zorgen nieuwe routestructuren voor de verbinding met het zuidelijk deel van de Linie en de vestingstad Steenbergen. In de haven zorgen uitgebreide toeristische voorzieningen ervoor dat de recreant op alle mogelijke manieren de Linie kan beleven. De haven Steenbergen wordt

een recreatieve waterpoort die verschillende werelden met elkaar verbindt: nat en droog, open en dicht, stad en platteland. Door het lager gelegen gebied bij Steenbergen gedeeltelijk te vernatten ziet en voelt de bezoeker wat er gebeurde in een inundatiegebied. Het oud geschut in de omgeving maakt die beleving nog indringender.

Uitkijktoren en publieksactiviteiten

Fort de Roovere, het grootste fort van de West-Brabantse Waterlinie en daterend van 1628, is gerestaureerd. Dit imposante vestingwerk kan dankzij Landschappen van Allure verder worden ingericht en toegankelijk gemaakt voor publiek. Een te bouwen uitkijktoren heeft verschillende functies: als tribune, informatie-ruimte, horeca, vergaderruimte, maar ook als herkenningspunt vanaf de A4. Verder naar het zuiden geeft het project de Waterschans van Bergen op Zoom zijn oude contouren terug. Op deze unieke plek komen de West-Brabantse Waterlinie en de Zoom samen. Deze voor Bergen op Zoom belangrijke cultuurhistorische plek aan het water wordt belangrijk voor de ontwikkeling van wonen en recreatie.

Turf geeft nieuwe energie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

De verschillende ontwikkelingen worden ingepast in het landschap. Er wordt een innovatief en duurzaam gebouw bezoekerscentrum in recreatieve poort Lievensberg ontwikkeld. De gebiedsontwikkeling Bergse Heide (golfbaan, recreatief wonen) wordt landschappelijk ingepast. Er komt een struipad langs de Zoom voor meer beleefbaarheid. Ook de relatie met het Grenspark wordt gelegd door de aanleg van een dubbelzijdig fietspad van bron tot monding. Oude beekdalen worden hersteld en de Zoom wordt bevaarbaar gemaakt.

b. Samenwerking

Dertig basisscholen gaan het bezoekerscentrum als uitvalsbasis voor educatief veldwerk gebruiken. Verder zijn er samenwerkingsverbanden met lokale ondernemers, IVN en VVV en enkele grote ondernemers voor het realiseren van verblijfsrecreatie. Er is samenwerking met wijkcomités, sportverenigingen en vrijwilligers. Omwonenden denken mee over de inrichting van

parkeervoorzieningen, fiets- en wandelpaden, e.d. Om van dit project een parel te maken werken de gemeenten Bergen op Zoom en Roosendaal, en het Grenspark samen.

c. Financiering en verdienmodellen

De totale kosten van het project de Zoom bedragen tientallen miljoenen. Een groot deel daarvan wordt door ondernemers opgebracht. Aan de provincie wordt een investering van ongeveer 7 miljoen euro gevraagd. In de exploitatie van dag- en verblijfsrecreatie is voorzien, net als in het onderhoud door de ondernemers en terreinbeheerder. De fiets- en wandelpaden worden onderhouden door gemeenten en waterschap. Het educatieve aanbod en programma is in handen van onder meer Brabants Landschap, gemeenten, VVV, IVN, onderwijsinstellingen, wijkcomités en vrijwilligers.

Stayokay stort een bijdrage in een fonds en neemt dit mee in de exploitatie en het onderhoud van het bezoekerscentrum.

TBO's zorgen voor het beheer van de nieuwe natuur. Veel lokale bedrijven die zich richten op duurzaam ondernemen, zijn sponsor van het bezoekerscentrum; het auditorium wordt gebruikt voor presentaties, bijeenkomsten, vergaderingen en congressen van bedrijven.

d. Innovatie

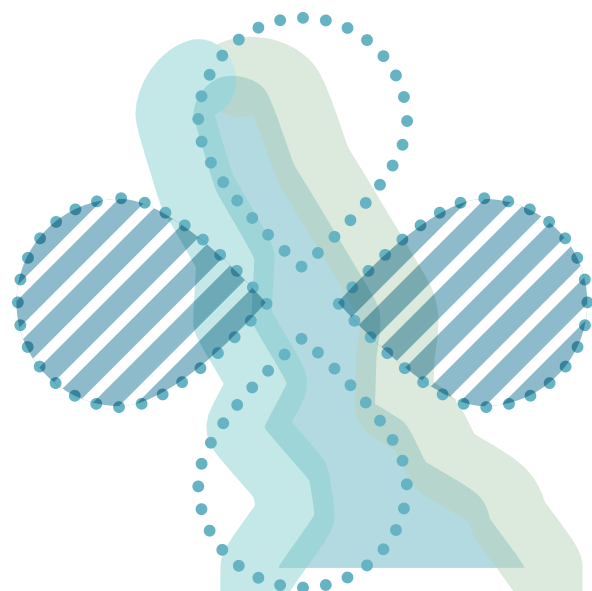
Innovatief is met name het recreatief en educatief bezoekerscentrum Lievensberg. Het gebouw wordt zelfvoorzienend wat betreft water en energie, en ontwikkeld met bouwmaterialen die voldoen aan het cradle to cradle principe. Het wordt voorzien van lokale vegetatie en op het dak worden zoveel mogelijk verschillende soorten (biodiversiteit) die op de Brabantse Wal voorkomen, toegepast. Dankzij deze ingrediënten vormt het bezoekerscentrum samen met zijn omgeving een ecosysteem dat duurzaam is en rijker wordt in de loop der tijd. Dit fietspad langs de Zoom wordt in het stedelijk gebied begeleidt door kunstobjecten en karakteristieke verpoosplekken.

Ook wordt nagedacht hoe andere alternatieve en duurzame vervoersystemen een plek binnen het project kunnen krijgen om zo de attractiviteit en functionaliteit te vergroten.

e. Realisatietermijn

Het robuust project de Zoom wordt gefaseerd uitgevoerd: Fase 1: bouw bezoekerscentrum Lievensberg (Start bouw 1 september 2013) en ontwikkeling parkeervoorzieningen, fietspaden, klimbos e.d. Fase 2: Landschappelijke inpassing en ontwikkeling verblijfsrecreatie, golfbaan en realisatie nieuwe natuur (Bergsche Heide). Start 2014. Fase 3: reconstructie van cultuurhistorische aspecten, turfhistorie en militair verleden. Start 2014-2015. Project gerealiseerd: streefdatum 31-12-2016.

De Zoom: de achterliggende ambities

Turf geeft nieuwe energie

Ooit was turf een belangrijke bron van energie en economie in de regio rond Roosendaal en Bergen op Zoom. Maar die tijden zijn vervlogen. Turf staat op het punt uit het woordenboek te verdwijnen. En alleen ouderen kennen nog de betekenis van de inmiddels dichtgegroeide turfvaarten zoals de Zoom en de Jan van Nispenvaart. Met dit project willen we de turfvaarten opnieuw openen, zodat er bijzondere mogelijkheden ontstaan. Niet alleen om de verschillende landschappen langs de vaarten te ervaren, maar ook om nieuwe recreatieve, cultuurhistorische en economische initiatieven te ontwikkelen en met elkaar te verbinden.

- Innovatie
- Ondernemen
- Beleven

De Zoom - Ward Vansteelandt & Dienst Landelijk Gebied

De Zoom strekt zich als een groenblauw lint uit van de bron op de Vlaamse Kalmthoutse Heide tot aan de monding in de grote Zeeuwse wateren. Onderweg doorsnijdt de Zoom zowel de twintig meter hoge Steilrand als de stad Bergen op Zoom. Die route is een perfect aanknopingspunt voor een eigentijdse verbinding van stad, land en water.

Toeristische verbinding creëren

Door heropening van de Zoom en andere vaarten ontstaan recreatieve en toeristische verbindingen tussen de Deltawateren in het Westen, de binnenstad van Bergen op Zoom en De Brabantse Wal in het noorden, en in het oosten de landgoederen Lievensberg (Bergen op Zoom), Wouwse Plantage, Visdonk (Roosendaal) en Hemelrijk (Grenspark). Een tocht van ca. 25 kilometer van bron tot monding, langs wisselende landschappen die de sporen van de turfwinning dragen en als accenten zichtbaar worden gemaakt. Met als hoogtepunt de schitterende reliëfbeleving 'in' de Steilrand.

Nieuwe wegen

De tocht over en langs de Zoom kan dankzij dit project straks op verschillende manieren gemaakt worden. Natuurlijk per kano, gewoon over het water, of wandelend over een naastgelegen voetpad. Op de fiets kan ook. Rustig trappend over de hoger gelegen voormalige jaagpaden met aan weerszijde kunstobjecten

zoals het turfaqueduct en karakteristieke rustplaatsen. Of in hoog tempo over een snelfietspad naar de Kalmthoutse Heide. Voor wie eens iets anders wil is er het idee van de sweeb: een gondel aan een monorail, waarin je jezelf al trappend boven de vaart verplaatst.

Nieuwe verhalenroutes

Maar er komen meer mogelijkheden om de vaarten te beleven. Langs verschillende plaatsen vertellen historische resten het verhaal van de turfwinning en het militaire verleden van de streek. Toeristen en recreanten worden aangespoord de auto te laten staan en bestaande en nieuwe verblijfsaccommodaties en landgoederen op De Brabantse Wal te gaan verkennen. Dat komt de streek zeker economisch ten goede.

Vele bloemen bloeien

In deze regio bloeien dankzij dit project uiteenlopende initiatieven op. Zo wil een ondernemer bijvoorbeeld de Bergse Heide ontwikkelen, die vervolgens een flinke economische impuls aan het gebied geeft. Landgoed Lievensberg, Wouwse Plantage en Visdonk ontwikkelen zich onder andere door een groot bezoekerscentrum, waar je alles kan weten en leren van het gebied. Dat gebeurt in slimme samenwerking met het naastgelegen Stayokay hostel, onderwijs, natuurorganisaties en het bedrijfsleven.

Ravelijn op de Zoom - Ward Vansteelandt

Recreatieve poort Lievensberg, artist impression - Ward Vansteelandt

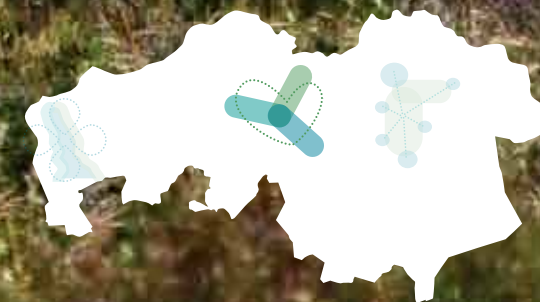
'Sweeb' fietscapsule

“Klaar voor grootse natuur”

Edelhert

3

Het Groene Woud als Landschap van Allure

Oeroude, eigentijdse stadstuin

Bossen, beekdalen en heidevelden. Boerderijen, landgoederen en campings. In al zijn verscheidenheid is Het Groene Woud nu al een aantrekkelijke achtertuin voor de inwoners van Tilburg, Eindhoven en 's-Hertogenbosch. Maar achter de groene coulissen ligt nog zo veel verborgen. Als het aan bewoners, ondernemers, natuurbeheerders en overheden ligt, wordt de natuur hier nog robuuster en vitaler. Het edelhert bijvoorbeeld vindt er een vruchtbaar leefgebied. Bezoekers van dichtbij en veraf zullen Het Groene Woud willen meemaken. Om na afloop nog even te shoppen in een van de omliggende steden. Voor boeren wordt de natuur misschien wel net zo belangrijk als hun eigen bedrijf. Zij ontlene er het merk voor hun streekproducten aan en dragen bij aan het beheer van het gebied. Net als de boomtelers trouwens, die hun percelen willen inrichten in harmonie met de omgeving. Streekbewoners gebruiken het hout uit de omgeving voor hun energievoorziening. En de stedeling? Die loopt voortaan zó de stad uit, alle geneugten van natuur en platteland tegemoet. De projecten Landschappen van Allure in dit hoofdstuk leveren een bijdrage aan de realisatie van dat streefbeeld voor Het Groene Woud.

Dankzij de samenwerking in het gebied is er in Het Groene Woud de afgelopen decennia al veel natuur bijgekomen. Sommige gebieden zijn vernat, beken hersteld en landbouwgebieden zijn ruige overstroomingsvlakten geworden. Om ook in de toekomst natuur en landschap te kunnen ontwikkelen, is de 'streekrekening' opgericht. Een moderne manier van investeren die bijdraagt aan de realisatie van dit Landschap van Allure. De in dit bidboek opgenomen projecten bouwen hier fors op voort, niet alleen als zelfstandige projecten, maar misschien nog wel meer als samenhangend geheel, waardoor er echt stappen voorwaarts worden gezet op het gebied van zowel leef- en investeringsklimaat als op het terrein van biodiversiteit.

Robuust en toegankelijk

In de toekomst is het hart van Het Groene Woud een robuust natuurgebied in een afwisselend en levendig cultuurlandschap. De Kampina is dan verbonden met kleinere natuurgebieden als De Mortelen, De Scheeken en De Geelders. De A2 en de spoorlijn zijn geen barrières meer, niet voor dieren en planten, ook niet voor wandelaars en fietsers. In dit ruime hart van Het Groene Woud leeft het edelhert dat als icoon de verdere ontwikkeling van het gebied trekt. Alle projecten in dit bidboek dragen daaraan bij.

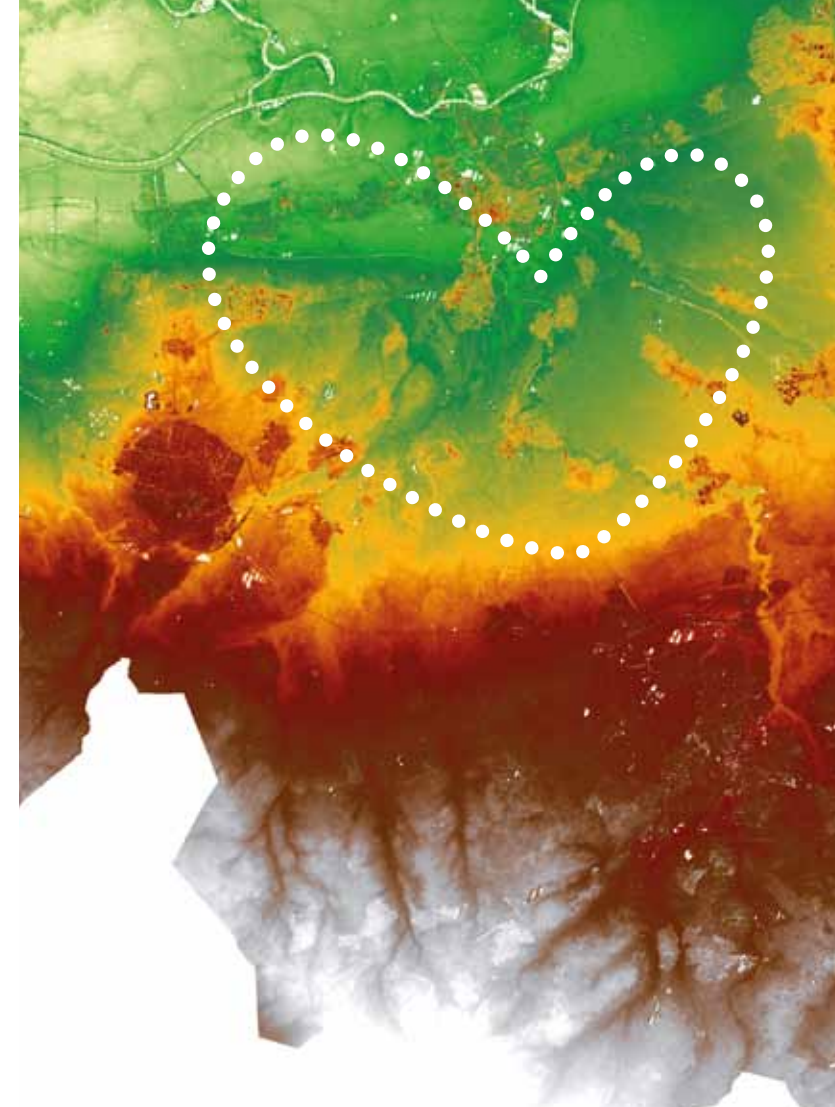
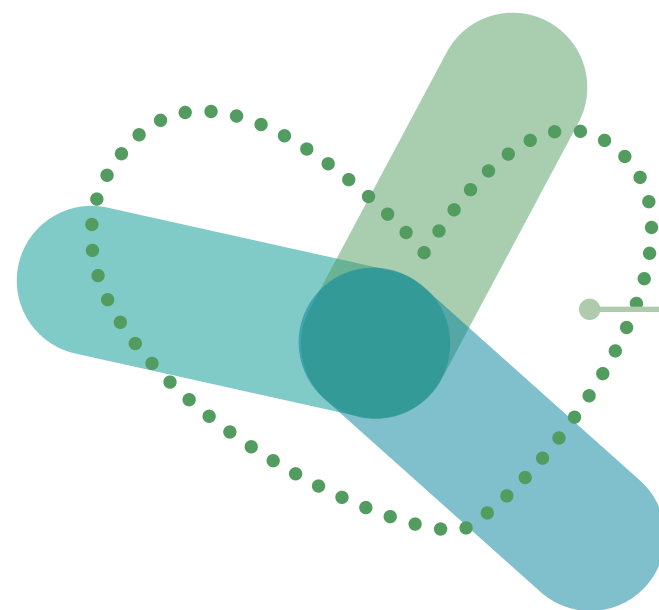
Het hart van Het Groene Woud is verbonden met andere natuurgebieden, zoals de Loonse en Drunense Duinen, landgoed Huis ter Heide, het Wijboschbroek en de landgoederengordel rond Vught en Boxtel. De landgoedeigenaren leveren met hun cultuurhistorisch en ecologisch waardevol bezit op eigentijdse wijze een bijdrage aan de ontwikkeling van het omliggende landschap.

Vanuit de steden 's-Hertogenbosch, Eindhoven en Tilburg voeren aantrekkelijke routes richting Het Groene Woud, die het mogelijk maken het gebied te beleven of er te ondernemen. Dat maakt deze steden extra interessant voor bedrijven en hun werknemers die daar zijn gevestigd of er zich willen vestigen. Op mooie dagen lokt het landschap aan de rand van de steden de stedeling naar buiten om er te verpozen, te recreëren en natuurlijk ook streekproducten te kopen.

Voor de verkoop van Brabantse streekproducten werken boeren en re-

creatieondernemers in Het Groene Woud met collega's in andere regio's samen onder één merknaam: Echt Brabants Buiten. Zo vergroten zij hun markt en de consument weet wat hij koopt: een product van regionale bodem.

Van bijzondere betekenis voor Het Groene Woud is de boom. Bomen 'dragen' niet alleen de natuur en het landschap ze worden hier ook met veel zorg en deskundigheid geteeld, onder meer voor de export. Boomtelers, rundveehouders en natuurorganisaties willen hun activiteiten en initiatieven op elkaar afstemmen en samenwerken aan zowel economische vernieuwing als aan de kracht van Het Groene Woud: natuur en landschap. De snoeiresten van de bomen worden onder meer benut voor lokale energievoorziening in het beheer van coöperaties. De boom speelt verder een centrale rol in enkele landschappelijke en artistieke initiatieven.

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) Groene Woud

Projecten in Het Groene Woud

- Het kloppend hart
- De Groene Delta ('s-Hertogenbosch)
- De Groene Corridor (Eindhoven)
- De Nieuwe Heerlijkheid (Tilburg)
- Duurzame boomteelt
- Energiek landschap

Projecten algemeen

- Vrijetijdseconomie
- Echt Brabants Buiten
- Landgoederen

Het edelhert komt terug!

Edelhert, ANP

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan landschap

Met het aaneensluiten van Kampina, Mortelen, Landgoed Velder, Scheeken, Dommeldal en Geelders wordt het grootste natuurgebied van Brabant gecreëerd midden in Brabantstad. Dit natuurgebied herbergt bijzondere ecologische waarden, waaronder het edelhert zelf. Daarnaast wordt er ook geïnvesteerd in de schil er om heen: in buurtschappen als Hezelaar en Olland worden cultuurhistorische gebouwen opgeknapt of zelfs terug geplaatst.

b. Samenwerking

De samenwerking bestaat uit gemeenten Sint-Oedenrode, Boxtel, Best en Oirschot, VVV Noordoost-Brabant, Waterschap De Dommel, Consortium ondernemers De Vleut, De Hagelaar, Pro-Rail, ASN-Bank, Landgoed Velder, Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Stichting Ark, Stichting Brabantse Boerderij, SPILL (Stichting Promotie Projecten in Leefbaar Liempde) en

ANV Het Groene Woud. Burgers spelen een belangrijke rol bij deze ontwikkeling. Zij nemen deel in het samenwerkingsverband.

c. Financiering en verdienmodellen

Toerisme en recreatie en natuur- en landschapsbeheervormen zijn de belangrijkste verdienmodellen. Daarnaast worden enkele bijzonder hoogwaardige verblijfplaatsen gecreëerd op bijvoorbeeld landgoed Velder: grote bedrijven in Brabantstad kunnen hier hun potentiële partnerbedrijven, klanten en medewerkers de prachtige omgeving laten beleven. Een toegesneden beheersjacht en de verkoop van streekproducten (zoals vlees en geweien) vormen neveninkomsten. De kosten van fase 1 en 2 (2012 – 2016) bedragen ongeveer 24 miljoen euro. Hiervan is 17 miljoen euro (70%) reeds gedekt. De provincie wordt gevraagd om 7 miljoen euro (30%) bij te dragen vanuit Landschappen van Allure. Het bedrijfsleven

(inclusief Pro-rail) draagt maar liefst 9 miljoen euro (37,5%) bij aan het totaalprogramma. Voor fase 3 (2016-2020) is ongeveer 4 miljoen euro benodigd. De helft van dit bedrag wordt gefinancierd door de samenwerkende partners. De andere helft wordt op basis van Landschappen van Allure gevraagd.

d. Innovatie

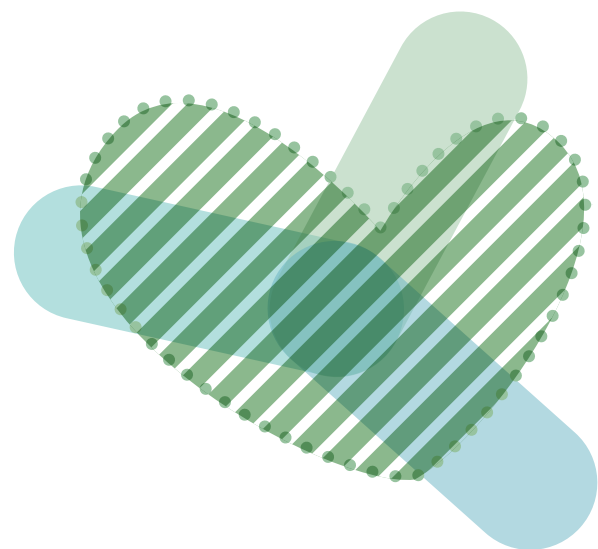
Nergens in Nederland zal de symbiose tussen stad en platteland zo duidelijk zijn als in het hart van Het Groene Woud. Vanuit de steden worden makkelijke verbindingen gelegd naar belevingscentra, de startplekken voor het spotten van edelherten (naast uiteraard andere soorten van natuurbeleving). Omdat de opbrengsten van deze recreatieve activiteiten terugvloeien in de kwaliteit van het landschap ontstaat er een innoverend verdienmodel. Ook met agrarische ondernemers worden deze win-win kansen benut. Beheer en ontwikkeling van natuur en landschap zijn nieuwe economische dragers.

Met de ASN-bank wordt gewerkt om via duurzame beleggers een duurzame bedrijfsvoering te gelde te maken.

e. Realisatietermijn

De herintroductie van het edelhert zal gefaseerd plaatsvinden. De andere projecten op het gebied van natuurbeheer en toeristisch-recreatieve ontwikkeling zijn hieraan gekoppeld. Het investeringsvoorstel richt zich vooralsnog op de fasen 1, 2 en 3. Iedere fase vormt de katalysator voor de volgende fase. Zo wordt via Landschappen van Allure een ontwikkeling ingezet die nog lang daarna zal doorlopen.
Fase 1: Uitwengebieden Scheeken en Kampina: 2013-2014
Fase 2: Verbinden Kampina, Mortelen, Landgoed Velder en Scheeken (vrije wildbaan): 2015-2016
Fase 3: Verbinden met Dommeldal en Geelders: 2017-2020
Fase 4: Verbinden met Landgoed Baest en Loonse Drunense Duinen: 2020-2024

Het kloppend hart: de achterliggende ambities

Het edelhert komt terug!

Ooit bevolkten talrijke edelherten Het Groene Woud. In de Middeleeuwen maakten de plaatselijke heersers op Landgoed Velder nog volop jacht op deze dieren. Totdat deze bijzondere diersoort er helemaal verdween. Nu zorgt dit project ervoor dat de edelherten terugkeren. Te beginnen met zo'n twintig exemplaren. Eerst binnen hekken, daarna in de vrije natuur. Wie deze dieren in het landschap haalt, moet er echter ook voor zorgen dat zij in hun omgeving kunnen gedijen en dat iedereen kan profiteren van hun aanwezigheid. In Het Groene Woud worden daarom kleinere natuurgebieden met elkaar verbonden. De komst van het hert zal ervoor zorgen dat nieuwe vormen van toerisme en recreatie zich ontwikkelen, die op hun beurt zorgen voor nieuwe, bij de streek passende initiatieven. Kortom: vanaf de high-tech campus binnen 10 minuten fietsen naar topnatuur.

- Ecologie en economie
- Burgerparticipatie
- Stad - land relatie

Edelherten zijn er wel in ons land. Je vindt ze in de natuurgebieden Oostvaardersplassen, De Hoge Veluwe en het Weerterbos. In Het Groene Woud zullen edelherten echter voor een unicum zorgen: het wordt de enige locatie waar de dieren in een stedelijke binnentuin leven. Om ze daar te introduceren worden ze eerst in twee gescheiden 'uitwengebieden' uitgezet. Pas enkele jaren later wordt de afrastering weggehaald en hebben de herten vrij baan. Intussen is het van belang dat we het landschap op een passende manier inrichten en dat burgers en ondernemers de recreatieve en economische kansen benutten die de edelherten hen bieden.

Eén groot natuurgebied creëren

De edelherten vragen erom, maar alle andere dieren en planten zullen er volop van meeprofiteren. Kleine natuurgebieden als de Kampina, Mortelen, Landgoed Velder, Scheeken, Dommeldal en Geelders worden aaneengesmeed tot het grootste natuurgebied van Brabant met hoge ecologische en landschappelijke waarden. En dat in een kleinschalig landschap met open akkercomplexen, historische boerderijen en beschermde dorpsgezichten. Ingeklemd tussen de steden Tilburg, 's-Hertogenbosch en Eindhoven ontstaat zo een gebied dat een groene bijdrage van allure levert aan het leef- en vestigingsklimaat in Brabantstad.

Opbrengsten herinvesteren in landschap

Voor toerisme en recreatie biedt het edelhert een uitgelezen kans. Het aantal bezoekers en bestedingen neemt zeker toe, want het edelhert is een trekker van formaat. Dat werkt op de langere termijn echter alleen als de kip met de gouden eieren niet wordt geslacht, maar steeds opnieuw wordt gevoed. Daarom werken overheidsorganisaties en ondernemers in het project samen om de opbrengsten gedeeltelijk terug te laten vloeien als herinvestering in het landschap.

Betrokkenheid en steun van de samenleving

Niet alleen recreatieve ondernemers zien kansen. Ook burgers, agrarische ondernemers, de ASN-bank en landgoedeigenaren willen zich in het samenwerkingsverband verenigen om de komst van het edelhert te benutten. Innovatief natuur- en landschapsbeheer, particuliere natuurontwikkeling en slim gebruik van grond en gebouwen en een passende regeling voor eventuele schade aan landbouw zorgen voor betrokkenheid en steun in de samenleving. Wederzijds profijt is het uitgangspunt.

Leisurelandschap Tilburg

Koningshoeven - Verbeeld Fotografie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

De projecten maken deel uit van het Midden-Brabantse mozaïeklandschap en vormen daarin nieuwe herkenbare landschappen. Ieder met hun eigen verhaal, accent en verdienmodel. Tilburg richt zich niet op één type natuur of één type landschap, maar kiest er voor om in de groene mal rondom de stad de stedeling een pallet aan landschappen aan te bieden. Deze diversiteit past bij de stad en haar omgeving. Juist met deze diversiteit hebben we voor iedereen wat te bieden en valt er altijd wat nieuws te ontdekken.

b. Samenwerking

Het Trappistenklooster, Natuurmonumenten, de Duinboeren (begeleiding nieuwe boeren), vleesveeproducenten, een grote

recreatieondernemer (bijvoorbeeld De Efteling) kunnen een goede economische drager zijn in dit Midden-Brabantse Leisure Landschap.

Tilburg betreft haar burgers actief bij het vormgeven van hun omgeving. Het ontwerpen en inrichten van een centraal open landschap gebeurt samen met bewoners, dorpsraden, en andere belangengroeperingen. Het idee van het creëren van stadslandbouw is zelfs uit hún koker ontstaan en wordt nu verder vormgegeven door ondermeer keukentafelgesprekken.

c. Financiering en verdienmodellen

De kern is landschapsbeheer door derden op basis van een verdienmodel in natura. Een voorbeeld zijn de landschapsboeren. Om nieuwe boeren te stimuleren krijgen deze een lening

tegen 0% rente; als er winst wordt gemaakt, wordt steeds een gedeelte van de lening terugbetaald. Uiteindelijk resteren winstgevende bedrijven met boeren die zich duurzaam verplichten het omringende landschap op eigen kosten in te richten en te onderhouden. Bij verkoop, gaat deze verplichting mee op de nieuwe eigenaar. Ieder project kent weer andere vormen van verdienmodellen waardoor optimaal geëxperimenteerd wordt met nieuwe financieringsvormen voor landschap en natuur. Overheden investeren initieel om dit mogelijk te maken, maar maken zichzelf uiteindelijk overbodig.

d. Innovatie

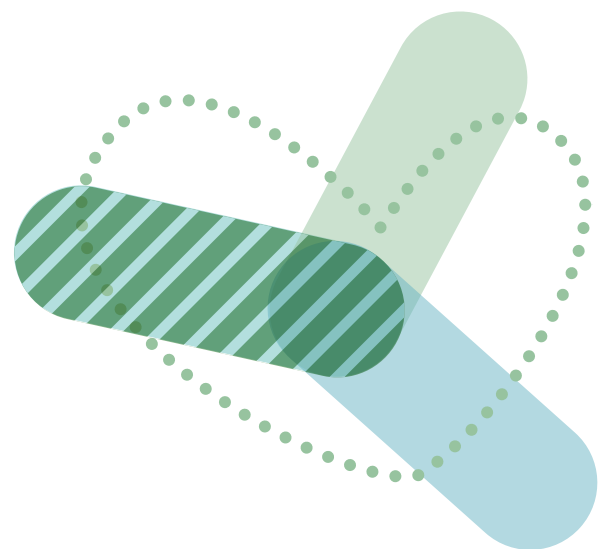
Het gaat om nieuwe ondernemende landschappen. Een boer beheert land én landschap en ontwikkelt dat tot een toplocatie

zonder betrokkenheid van de overheid. Particulieren (zoals trappisten) brengen grond in of stellen die ter beschikking. Een groot deel van de innovatie zit in de wijze waarop de financiering vorm krijgt. Natuur levert geld op zodat het weer geïnvesteerd kan worden in die natuur.

e. Realisatietermijn

Alle projecten kunnen snel starten. Er liggen formats en een marsroute voor bestuurlijke besluitvorming. De snelheid zal per project echter verschillen.

De Nieuwe Heerlijkheid: de achterliggende ambities

Leisurelandschap Tilburg

De hectische stadsmens heeft behoefte aan rust en ontspanning. De Tilburger vindt die vanouds in de grootse natuur op enige afstand van de stad. Maar zo ver hoeft de moderne stedeling niet meer te gaan. Net buiten de stad bieden landschap, natuur en cultuurhistorie ongekende mogelijkheden voor recreatie, toerisme of gewoon aangenaam verpozen. Daar ontwikkelt zich het project De Nieuwe Heerlijkheid: een zone tussen de stad Tilburg en het omliggende buitengebied met aantrekkelijke pleisterplaatsen, gelegen aan verschillende routes die uiteindelijk leiden naar de robuuste natuur van Het Groene Woud.

- Basis op orde
- Ondernemen en beleven
- Stad - land relatie

Cenakel - Verbeeld Fotografie

Koningshoeven - Verbeeld Fotografie

De Nieuwe Heerlijkheid is het gebied tussen het heiderijke beekdalenlandschap van de Kampina en Oisterwijkse Vennen en de eeuwenoude stuifzanden van de Loonse en Drunense Duinen. De ontwikkeling ervan begon ooit als de groene contramal van Tilburg. Nu zal De Nieuwe Heerlijkheid de groene longen aan de randen van de stad verbinden met de natuurgebieden aan de westelijke zijde van Het Groene Woud. Het tussenliggende gebied verleidt de stedeling om de stad met regelmaat te verlaten, maar niet massaal Het Groene Woud te belasten. Dat hoeft ook niet, want De Nieuwe Heerlijkheid wordt een leisurelandschap met voor elk wat wils.

Ontwikkeling duurzaam rendabel landschap

Op weg van de Quirinustuinen/Peerke Donderscomplex naar de Loonse en Drunense Duinen ontwikkelen de Udenhoutse Vennen zich tot een fantastisch beekdallandschap van maar liefst 200 hectare. Een jonge boer en een Tilburgse onderneming zien er brood in en doen als partners mee in de ontwikkeling. Duurzaam beheer, beleefbaar voor de stedeling en economisch rendabel.

Stadsboeren herontwikkelen landschap

Op de route van het Quirijnstokpark naar natuurgebied de Brand is plaats voor een of meerdere stadsboeren. Zij gaan er op eigentijdse wijze aan de slag om nieuwe vormen van ondernemerschap uit te werken die zich richten op toerisme, recreatie en het onderhoud van landschap. In de wetenschap dat de moderne stedeling daar belang aan hecht en bereid is ervoor te betalen. Dit biedt de kans het landschap opnieuw uit te vinden en duurzaam te herontwikkelen.

Ontwikkeling bezoekerscentrum

Als het aan dit project ligt ontwikkelt zich aan dezelfde route, in Udenhout, kas-

teel De Strijdhoeft tot een centrum van beleving en cultuurgeschiedenis, onder de inspirerende leiding van de kasteelheer zelf. Door de locatie nog aantrekkelijker te maken voor de stedeling kan dit landgoed een stepstone vormen richting de Brand.

Realisatie stadsverbinding met Trappistenklooster

Op weg van de Piushaven/Moerenburg naar de Oisterwijkse Vennen/Kampina passeert de stadsmens de abdij Koningshoeven. Rond dit enige echte Nederlandse trappistenklooster ontwikkelt zich een Brabantse toplocatie dankzij de bijzondere combinatie van hoogwaardig ondernemerschap (bierbrouwerij, veehouderij) en een fraai groen landschap, ontsloten door wandel- en fietsvoorzieningen. Een uniek maatschappelijk verantwoorde onderneming op een steenworp afstand van de stad vraagt om een fraaie en veilig bereikbare landschappelijke stadsverbinding.

Bezoekerscentrum voorziet in geld voor onderhoud

Om een prachtig natuurgebied als de Loonse en Drunense Duinen in topconditie te houden is ondernemend en duurzaam onderhoud nodig. Dat geldt zowel voor de natuur zelf als voor de toegangspoorten die het maatschappelijk belang van dit landschap onderstrepen. Door te zoeken naar nieuwe verdienmodellen en de stedeling op eigentijdse wijze te ontvangen in goed geoutilleerde entrees wordt 'het land van zand' voor iedereen een waar genoegen.

Landschappelijke herinrichting

Tenslotte voorziet dit project in de natuurlijke en landschappelijke herinrichting van de Baardwijkse Overlaat tussen Waalwijk en Heusden vormt de finale schakel om de Loonse en Drunense Duinen te verbinden met de Maas.

Door het groen de stad uit

Oirschotsedijk - Verbeeld Fotografie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

Er komt een imposante laanstructuur, dertien kilometer lang, die Eindhoven, de stad, verbindt met Oirschot, Het Groene Woud – het platteland: de Groene Corridor. Optimaal ingericht voor langzaam verkeer. Aan de laan bevinden zich diverse instellingen en groene objecten. De Groene Corridor biedt activiteiten, de mogelijkheid om de omgeving te beleven en is via knooppunten verbonden met andere routes buiten de Groene Corridor. De Groene Corridor is onderdeel van een ecologisch waardevol maar ook economisch vitaal netwerk dat stad en land verbindt.

b. Samenwerking

De gemeenten Eindhoven, Oirschot, Stichting Brabants Landschap en het ministerie van Defensie trekken samen aan dit project. In de aangrenzende gebieden zijn diverse initiatiefnemers en ondernemers actief. De samenwerking tussen de partijen groeit de komende jaren. Ook met partijen als Brainport Innovatie Campus, Internationale School Eindhoven, Philips Fruittuin en de andere partijen in de schil om de Groene Corridor.

c. Financiering en verdienmodellen

Bijdragen voor de Corridor zijn tot nu toe afkomstig van de

overheden en de PostcodeLoterij. Voor bijdragen aan de verdere aanleg zijn omliggende ondernemers en organisaties in beeld. Samenwerking met bijvoorbeeld de boomtelers in Het Groene Woud ligt voor de hand. Uit de grondexploitatie van nog te ontwikkelen aanliggende terreinen komen financieringsmiddelen voor het gebied.

d. Innovatie

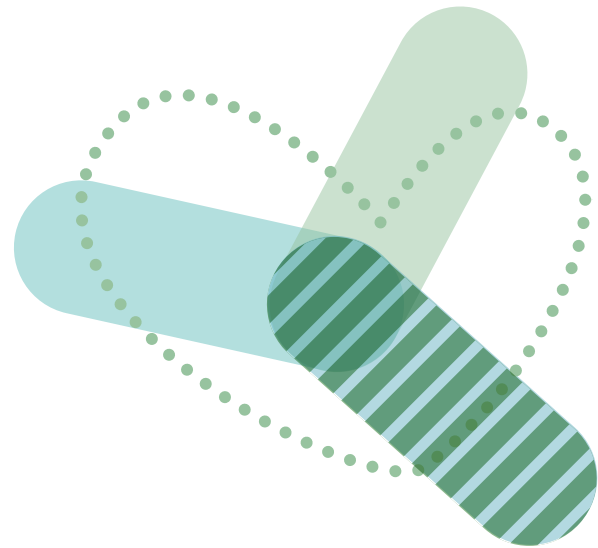
De partijen verbinden zich in een vroeg stadium aan één gezamenlijk doel: ontwikkeling van het groene raamwerk. Deze vindt vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid plaats en leidt daardoor tot een veel beter resultaat dan op

een traditionele wijze van gebiedsontwikkeling. Daarbij is het resultaat ook duurzamer: partijen hebben gezamenlijk belang bij de duurzame instandhouding van het groene raamwerk als kwaliteit van het gebied.

e. Realisatietermijn

De partijen werken al enkele jaren samen aan de voorbereiding en uitvoering van het project. Inmiddels zijn de eerste bomen geplant. Over tien jaar is de laan geheel aangelegd en de infrastructuur voor het langzame verkeer geoptimaliseerd. De gebiedsontwikkeling zal doorlopen tot circa 2030.

Groene Corridor: de achterliggende ambities

Door het groen de stad uit

Wie per fiets Eindhoven uitrijdt richting Oirschot, wordt bij Strijp S al verwelkomd door de eerste bomen die de tocht begeleiden. En het worden er meer. Twee, drie, soms tien rijen dik staan de eiken straks langs het bijna kaarsrecht fietspad dat dertien kilometer later eindigt op de markt in Oirschot. Intussen heeft de fietser diverse keren de kans gehad om af te stappen bij een bezienswaardigheid of andere pleisterplaats. De fietstocht heet de Groene Corridor. Zij zorgt voor de kortste verbinding tussen Eindhoven en het platteland en voor de groene verankering van de stad in haar omringende landschap.

- Innovatie
- Ruimtelijke kwaliteit en ondernemen
- Stad - land relatie

Het Groene Woud

Oirschotsedijk - Verbeeld Fotografie

Als dit project gerealiseerd is, zorgt de Groene Corridor ervoor dat de ontwikkelingen aan de westzijde van Eindhoven extra uitstraling krijgen. Vooral Strijp S heeft voor een nieuw perspectief gezorgd. Het groene hart van dit gebied is de Torenallee, een esplanade met zeven rijen bomen. De Torenallee wordt het begin - of zo u wilt het einde - van de Oirschotse/Eindhovense Dijk: de Groene Corridor. De Groene Corridor wordt de ruggengraat voor de ruimtelijke recreatieve en programmatische samenhang en is de verbinding tussen stad en land voor het langzame verkeer. Knelpunten voor het langzame verkeer bij het Wilhelminakanaal en op de knooppunten worden aangepast door het aanleggen van een brug en reconstructies van de kruispunten. Dit gebied gaat zich de komende jaren sterk ontwikkelen, mede dankzij de volgende te beschrijven projecten.

Realisatie van Brainport Innovatie Campus (BIC)

Hier slaan bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid de handen ineen voor de realisatie van de voor publiek toegankelijke thuishaven van de toeleverende bedrijven in de Brainportketen. BIC wordt dé plek waar innovatiemedewerkers 24 uur per dag en 7 dagen in de week in een inspirerende omgeving werken en elkaar ontmoeten. BIC zoekt nadrukkelijk en actief de interactie met bezoekers en gebruikers uit de regio.

Recreatieve verbinding met Landgoed De Wielewaal

Dit landgoed werd in 1934 in opdracht van Frits Philips gebouwd. Het landgoed wordt als groendecor actief onderdeel van de groene structuur. Verbindingen voor recreatie en natuur met en rond het landgoed worden fors versterkt.

Verbinding Philips de Jonghpark, de Groene Corridor en de Groote Beek

Een historisch park, in 1920 aan de gemeente Eindhoven geschenken door Anton Philips en zijn vrouw Anna Philips de Jongh. Strak tegen de stad aan gelegen en zeer geschikt voor een ontspannend ommetje. Als meest toegankelijke groengebied vanuit het stedelijk gebied, wordt het ecologisch en recreatief beter verbonden met aanliggende groengebieden. Niet alleen met de Groene Corridor, maar ook met het grotendeels publiekelijk toegankelijke terrein van de instelling voor geestelijke gezondheidszorg 'Groote Beek'.

Internationale School Eindhoven (ISE)

Pal aan de Groene Corridor vindt momenteel nieuwbouw plaats van de Internationale School Eindhoven (ISE). ISE heeft voor deze locatie gekozen, omdat het een aantrekkelijke leeromgeving biedt voor kinderen van internationale kenniswerkers. Het gebied is onder meer van grote waarde voor bijvoorbeeld sport, recreatie en andere activiteiten. Samenwerking met BIC en De Herdgang is voor alle partijen aantrekkelijk.

De Herdgang

Het sport- en trainingscomplex van PSV. Hier zijn topvoetballers aan het werk met hun trainingsactiviteiten. De sportvoorzieningen op de ISE en de Herdgang, op loopafstand met elkaar verbonden via de Groene Corridor, maken zich op voor uitwisseling.

Philips Fruittuin en Informatiecentrum

Een boomgaard, pannenkoekenhuis, landwinkel en straks een informatiecentrum. Hier zijn producten uit Het Groene Woud te koop en te proeven. Het informatiecentrum wordt een plaats voor ontmoeting en informatie over het gebied (inclusief toekomstige ontwikkelingen). Het is voor recreanten en andere geïnteresseerde bezoekers bovendien het startpunt voor een verkenning van het gebied.

De Mispelhoef

Een eetcafé en vanouds een verzamelplaats van voerlui die van hieruit samen over de toen onveilige heide naar Oirschot reisden. Met dergelijke horecagelegenheden, waarvan er meer ontstaan in het gebied, wordt een innovatief financieringsmodel ontwikkeld.

Oirschotse Heide

Dit militair oefenterrein biedt kansen voor meer ecologische en recreatieve verbinding met de omgeving.

Philips van Lenneppark

Ook dit park is, net als het Philips De Jonghpark, een geschenk van de familie Philips aan de Eindhovense samenleving. Het park wordt dankzij dit project verder ontwikkeld als groene schakel. Het verbindt het woongebied met het buitengebied en wordt de recreatieve verbinding met de westzijde van de Randweg Eindhoven.

Landschap lokt de stedeling

Bossche Broek - Verbeeld Fotografie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

1. Voltooiën Groene Delta: accent op de oostelijke kant: ontwikkelen robuust landschapspark en een nieuwe beek Rosmalense Aa t.b.v. ecologische, landschappelijke, water- en recreatieve verbinding tussen stad, rivierengebied en Het Groene Woud.
2. De stad en de Groene Delta verbinden met de Loonse en Drunense Duinen door investeringen rond Vught in o.a. het boomkronenpad en het unieke beekdal Helvoirtbroek. De stad en de Groene Delta verbinden met het hart van Het Groene Woud door investeringen in de Essche Stroom en omgeving onder het motto 'de Essche Stroom verbindt'. Denk daarbij aan een robuust groen beekdal, met meerdere oversteekmogelijkheden (brug, pontje) het slechten van barrières als het spoorviaduct, dorpen aan de beek.
3. De stad en de Groene Delta verbinden met het cultuurlandschap de Meierij middels ontwikkeling van de 'Gestelse Vleugel': transformatie van het gebied Kloos-

terstraat van monofunctioneel landbouwgebied naar onderdeel van Het Groot Bossche Broek: tuin en theater van de stad, maar ook het verbinden van de stad in zone langs ZVV en het Aadal met het cultuurlandschap en natuurgebied Wijboschbroek. Planvorming is nog in beginfase, dus voor deze laatste stad-landverbinding in het kader van LvA alleen de vraag om een bijdrage in het kader van planvorming en opzetten innovatief gebiedsproces.

b. Samenwerking

Bedrijfsleven, overheden, Gemeenten Den Bosch, Vught en Sint-Michielsgestel, landgoedeigenaren, boeren en burgers, voorbeelden:
Buurtschap de Ruiting: investeringen door burgers in natuur en landschap i.s.m. realiseren toeristisch recreatieve voorzieningen
Landgoed Bleijendijk: beheer Beekdal De Dommel door landgoedeigenaar in ruil voor mogelijkheden om zich te ontwikkelen m.b.t. recreatie, zingeving, e.d.

Kanaalpark: voormalige proefboerderij wordt streekmarkt voor streekproducten en neemt het beheer van het kanaalpark voor zijn rekening. Daarnaast: Wonen aan groen: woningen in randzone landschapspark betalen mee aan realisering landschapspark. Tot slot: Intratuin investeert in kanaalpark. In en rond de Kloosterstraat worden de Hertogboeren actief betrokken.

Burgerparticipatie staat veelal aan de basis van de plan- en ideevorming van deze innovatieve projecten. Initiatieven van boeren en burgers zijn in veel gevallen zelfs de drijvende kracht achter projecten en essentieel om te komen tot uitvoering van de ambities.

c. Financiering en verdienmodellen

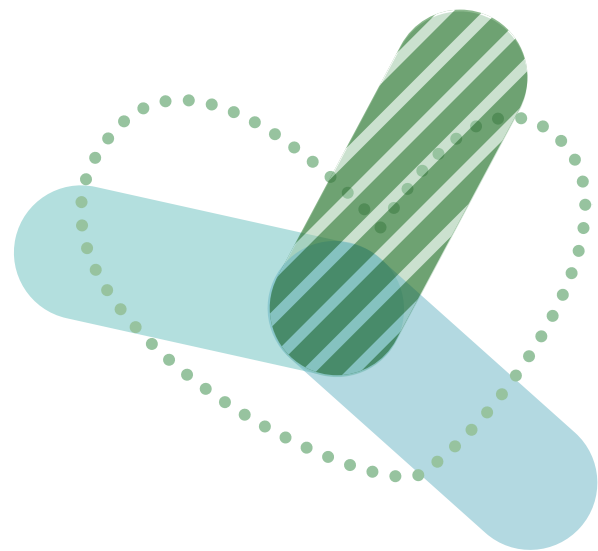
Bedrijfsleven, landgoedeigenaren, boeren en burgers zijn al actief betrokken vanuit de nieuwe mogelijkheden die zij zien om zowel hun eigen omgeving aantrekkelijker te maken, als hun inkomsten aan te vullen met nieuwe economische dragers.

d. Innovatie

Innovatief op de schaal van Nederland: de omvorming naar een door regenwater gevoed moerasgebied van ongekende omvang. Innovatief op de schaal van Nederland: het Kanaalpark: de enige plek in Nederland waar anno 2012 een nieuw kanaal en een nieuwe beek wordt gegraven en waar een landschapspark ontwikkeld wordt in een hoogstedelijke zone/infrabundel. Innovatief op de schaal van Brabant: de omvorming van het gebied Kloosterstraat, decennia lang in beeld als regionaal bedrijventerrein van ca. 100 hectare, naar een multifunctioneel groen gebied als onderdeel van het Groot Bossche Broek. Innovatief op de schaal van Brabant: realisatie van herinrichtingsopgaven voor bekenstructuur van Brabant mede middels gebiedsontwikkeling

e. Realisatietermijn 2013-2016

De Groene Delta: de achterliggende ambities

Landschap lokt de stedeling

Van het hart van Het Groene Woud tot voorbij 's-Hertogenbosch kruipen de stad en het omliggende platteland naar elkaar. Nu al stulpt het groen op sommige plekken diep in het stedelijk gebied. Op al die plekken bevinden zich herinneringen aan de militaire geschiedenis van de streek, maar ook landgoederen en buitenplaatsen. Op elke plek speelt water een belangrijke rol, net als voeding en gezondheid. Deze thema's zorgen voor een verdere verbinding van stad en platteland. Ze bieden bovendien ongekende mogelijkheden voor toerisme en recreatie, voor natuurontwikkeling en (verbrede) landbouw.

- Ruimtelijke kwaliteit en beleven

Lunetten Vught - Verbeeld Fotografie

De verdere ontwikkeling van natuur en landschap aan de noordzijde van Het Groene Woud sluit naadloos aan op de Groene Delta rond 's-Hertogenbosch. Wat begon als een stedelijk initiatief groeit uit tot een regionale ontwikkeling van formaat. Dit project voorziet in de ontwikkeling van een groot landschaps-park in de stedelijke zone van de A2. Zo ontstaat een ontmoetingsplek voor mens en natuur tussen Het Groene Woud en de stad. In een stad- en beleavings-boerderij zullen boeren niet alleen streekproducten verbouwen en verkopen, zij zorgen ook voor het beheer van het park waar ook ruimte is voor educatie en zorg. Een nieuw beekdal, de Rosmalens Aa, verbindt het Rivierenlandschap met Het Groene Woud. Dat gebeurt allemaal dankzij de (deel)projecten in het kader van Landschappen van Allure.

Aanleg boomkronenpad

Het gebied rond Vught is de schakel tussen de Loonse en Drunense Duinen en het stedelijk gebied. Hier wordt het project 'boomkronenpad' een trekpleister van bovenregionale allure. Het pad biedt bezoekers de gelegenheid de militaire geschiedenis te ervaren en een indruk te krijgen van de bijzondere kwaliteiten van Het Groene Woud. Vanuit een bijzonder perspectief, namelijk van bovenaf.

Aanleg recreatieve poort Ruiting

Het Helvoirtbroek wordt een enorm moeras- en veengebied. Hier worden nieuwe manieren in de praktijk gebracht om water te conserveren en op grote schaal natuur te ontwikkelen. De boomkikker, kraanvogel en otter voelen zich

hier thuis. Waar het Helvoirtbroek en het beekdal van de Essche Stroom scharnieren is het agrarische gehucht de Ruiting een nieuwe recreatieve schakel in Het Groene Woud.

Beleef de historie

De Essche Stroom zelf is niet langer een snelle afvoer, maar een beekdal waarin de barrières vanwege de spoorlijn en de snelweg zijn geslecht. De Dommel en de Essche Stroom vormen groenblauwe verbindingen waarlangs vanuit de stad Het Groene Woud kan worden beleefd. Hier bespeur je de betekenis van het water voor de streek en de militaire sporen van Romeinse en latere legers. Hier tref je mogelijkheden voor bezinning en spiritualiteit, en verkooppunten van streekproducten. De vele landgoederen en buitenplaatsen in de omgeving van de Dommel en de Essche Stroom voegen daar hun betekenis aan toe. Doordat zij hierin nieuwe inkomstenbronnen hebben gevonden, blijven de landgoederen in de toekomst behouden voor Het Groene Woud.

Realisatie recreatieve en toeristische activiteiten

Dankzij integrale gebiedsontwikkeling krijgt het gebied tussen de Dommel en de Aa een nieuwe relatie met de stad. De Hertogenboeren die daar al actief zijn, creëren er één grote moestuin voor de stad en organiseren er passende recreatieve en toeristische activiteiten.

Bomen, bomen en nog eens bomen

Groene Woud Eikenlaan N65 - Verbeeld Fotografie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

- Door middel van grondruil (uitbreiding van) boomteelt verplaatsen naar locaties in het landschap die daardoor niet verstoord, maar verrijkt worden.
- Afspraken over boomteelt realiseren in meerdere gemeenten à la convenant Sint-Oedenrode.
- Duurzame teelt van bomen, rekeninghoudend met de omgeving en (nieuwe vormen van) openbaar groenbeheer.
- De verbindende hoofdwegen (A2 en N65) tussen de steden te verrijken met karakteristieke bomen (etalage van Het Groene Woud en de boomteeltsector).
- Realisatie van bovenregionale toeristische attracties (o.a. het boomkronenpad), waar gebruik en de betekenis boom centraal staan.
- Aanleg van een aantal boomroutes en minimaal tien

levende boombruggen als spraakmakende nieuwe innovatieve boomproducten.

- Ontwikkeling van een nationaal centrum voor bomenkennis, -innovatie, en -beleving, bijvoorbeeld bij Assisië. Hier komen alle sectoren (economie, educatie, ecologie, kunst en cultuur, techniek) samen. Om van elkaar te leren en samen te ontdekken wat je nog meer met bomen en hout kunt doen.

b. Samenwerking

Samen ontdekken en samen investeren: Een transformatie in denken en doen in HGW is nodig om de ambities waar te maken. Deze resultaten vereisen een nieuwe samenwerking tussen een grote diversiteit aan partijen. Onder meer Greenport Midden-Brabant (ca. 70 boomtelers), een vijftal

R&T-ondernemers, HAS, ZLTO, terreinbeherende organisaties, Werkgroep Populierenlandschap, Houtverwerkende industrie en BKKC zullen gaan samenwerken.

Eén van de samenwerkende partijen in het bomenkennis- en belevingscentrum is de dorpsraad Biezenmortel. Bij een convenant à la Sint Oedenrode in meerdere gemeenten worden lokale groeperingen (ondernemers, IVN, dorpsraden) betrokken.

c. Financiering en verdienmodellen

De provincie wordt gevraagd mee te investeren in procesgeld (ca. € 250.000,- per jaar) en een garantstelling voor de investeerders. Met € 20.000,- à € 30.000,- per deelnemende onderneming legt de boomteeltsector ca. € 3 miljoen in.

De recreatieve ondernemingen bereiden op dit moment investeringen voor van ruim € 4 miljoen in bovenregionale attracties.

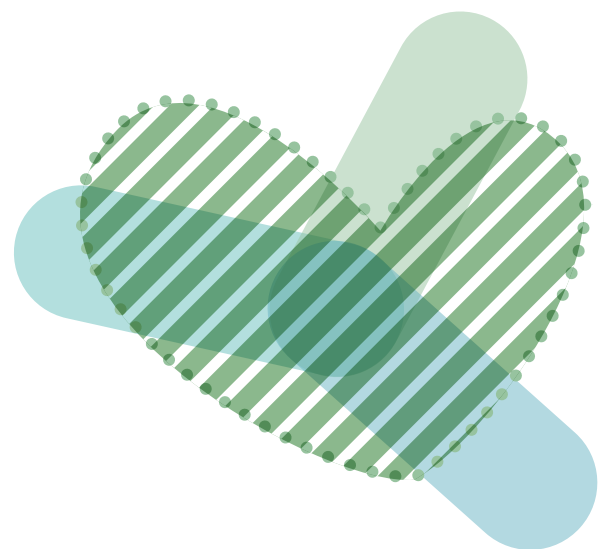
d. Innovatie

Naast de wijze van samenwerking is het oprichten van bovengenoemd Nationaal Bomenbelevingscentrum de wijze waarop de innovatie in de sector in een nog hogere versnelling wordt gezet.

e. Realisatietermijn

Start: 2012
Einde: 2017

Duurzame boomteelt: de achterliggende ambities

Bomen, bomen en nog eens bomen

Wie bomen wil beleven, moet in Het Groene Woud zijn. Waar eertijds Napoleons soldaten de schaduw zochten, waant de hedendaagse bezoeker van de regio tussen Tilburg, 's-Hertogenbosch en Eindhoven zich binnenkort in een bomenparadijs. Majestueuze eiken langs de N65 van Tilburg naar 's-Hertogenbosch, indrukwekkende rijen populieren aan weerszijden van de A2 tussen 's-Hertogenbosch en Eindhoven. Fietsbruggen gedragen door levende bomen, een toeristisch pad over boomkronen in de omgeving van Vught. Deze en andere initiatieven onthullen de allure die Het Groene Woud al zolang aan zijn bomen ontleent. Zij zorgen niet in de laatste plaats voor eigentijdse vormen van groene economie in dit gebied.

- Ruimtelijke kwaliteit
- Innovatie en ondernemen

A2 - Het Groene Woud

Bookwekerij Moergestel - Het Groene Woud

Populieren - Het Groene Woud, Willem van Beerendonk

In Het Groene Woud draait alles om de boom. Boomtelers en recreatieondernemers willen investeren, zodat inwoners en bezoekers van het gebied altijd van bomen kunnen genieten. Zij doen dat samen met organisaties op het terrein van onderwijs, natuurbeheer, kunst en cultuur. De projecten binnen Landschappen van Allure helpen hen op weg.

Duurzame samenwerkingsmogelijkheden door grondruil

De boomteeltsector in deze regio is succesvol, maar realiseert zich ook dat verdere groei spanning kan oproepen met de kwaliteit van het landschap. Door grond te ruilen en percelen te verplaatsen creëert de sector mogelijkheden om haar activiteiten te concentreren, maar tegelijkertijd het landschap te sparen of zelfs te verrijken. Tegelijk willen de ondernemers samenwerken met hun burens, de melkveehouderij, natuurbeherende instanties en de recreatiesector. Nu en in de toekomst.

Tijdloze inspiratiebron

Bomen maken Het Groene Woud. Nergens in ons land hebben bomen zoveel betekenis als in dit centrale deel van Brabant. Nu al is er op dit gebied veel te beleven. In de natuurgebieden tonen bomen hun pure schoonheid en vervullen zij hun ecologische functie. Talrijke ondernemers telen bomen met innovatieve technieken. Ze verdienen er hun geld mee, maar investeren ook in het land-

schap. In de hele wereld, zelfs bij de Olympische Spelen in Londen, staat bomenpracht uit Het Groene Woud. Kunstenaars en ontwerpers hebben de boom ontdekt als dood of levend materiaal voor artistieke projecten die je raken.

Volg de bomen

Op uiteenlopende manieren worden bezoekers van Het Groene Woud uitgedaagd het gebied te verkennen en te beleven. Een boomkronenpad voert hen over de toppen van de bomen in de omgeving van Vught. Fietsers kunnen gebruikmaken van een brug die wordt gedragen door levende bomen. Verhalenvertellers en boombeeldhouwers onthullen de poëzie van de boom. Zo verleiden de bomen van Het Groene Woud de stedeling de stad te verlaten, een andere wereld in.

Het draait (dus) om de boom

Op verschillende plekken in Het Groene Woud is alles te zien en te ervaren over bomen, hun betekenis voor de natuur, landschap en de mens. Dit project voorziet in de komst van een nationaal Bomenbelevingscentrum met een eigen campus. Daar kunnen bezoekers, bewoners, recreanten, boomliefhebbers en iedereen die - professioneel of als recreant - van bomen en boomproducten houdt, elkaar ontmoeten, genieten en samen nieuwe toepassingsmogelijkheden ontwikkelen. Assisië lijkt voor dit doel de aangewezen locatie.

Een woud vol energie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan landschap

De bijdrage aan het landschap is duidelijk en mogelijk zeer groot: een aanzienlijk deel van de opbrengsten van het hout voor de lokaal geproduceerde energie wordt opnieuw in het landschap geïnvesteerd. Zo kan onder meer het populieren-landschap in stand worden gehouden.

b. Samenwerking

Lijn 1: Stimuleren van burgerparticipatie in lokale energiecoöperaties: Streekraad Het Groene Woud, Rabobank Dommel en Aa, Woningbouwcorporatie Sint Joseph, gemeenten Boxtel, Schijndel, Oisterwijk, Sint-Oedenrode, Vught, Heusden en het merendeel van de woningbouwcorporaties in deze gemeenten. Daarnaast nemen ambassadeurs uit onderwijs, ondernemersverenigingen, sportraad en dorpsraad deel in de lokale initiatieven. Alle partijen leveren menskracht. Er wordt samen- gewerkt met bestaande energiecoöperaties (Oirschot, Dongen en Hilvarenbeek) en gemeenten Tilburg en Sint-Michielsgestel hebben eveneens belangstelling om te participeren.

Lijn 2: Biomassaplein Groene Woud-hout, Streekraad Het Groene Woud, DLG, Waterschap Dommel (o.a. voor ontwikkeling pilot snelgroeiend hout – combinatie waterberging, recreatie en nuttige aanwending hout), ZLTO, duinboeren, coöperatie Het Groene Woud, Staatsbosbeheer, gemeenten Best, Oirschot, Vught, Oisterwijk, Schijndel, Sint Michielsgestel, Boxtel. Ook worden afspraken gemaakt met Helicon en Avans Hoge School over inzet van studenten.

Lijn 3: Groene Woud als pilot in een ontwikkel- en investeringsbedrijf duurzame energie. Aansluiting wordt gezocht bij mogelijke provinciale samenwerking tussen overheden en semioverheidsbedrijven; provincie Noord-Brabant, Attero, de waterschappen, gemeenten, banken zoals Rabo, Triodos en ASN. We willen als Groene Woud hierin graag een pilot worden en denken aan een uitbreiding van het bestaande ontwikkelbedrijf MOED in Tilburg, Waalwijk en Goirle en daarnaast aansluiting bij een Brabantse variant van De-on in Flevoland.

c. Financiering en verdienmodellen

Financiering: De totale kosten om de keten op te zetten bedragen naar schatting € 850.000,-. Aan de provincie Noord-Brabant wordt een eenmalig bijdrage van € 200.000,- gevraagd om het biomassaplein (lijn 2 in het project) te ontwikkelen, alsmede een garantstelling voor de inrichting van naar schatting € 600.000,-.

- Verdienmodel voor het landschap: Groen uit het Woud draagt bij aan energieopwekking en de opbrengsten van Groene Woud-hout dragen bij aan het groen in de streek. Vergeleken met compostering van het snoeihout houden gemeenten geld over. Bij het opzetten van het biomassaplein worden afspraken gemaakt over het deel dat terugvloeit in het landschap.
- Verdienmodel voor duurzame energie en voor de regio: De euro's van de energierekening blijven binnen Het Groene Woud: Jaarlijks gaan er grote bedragen van de energie-

rekening van de consument naar energiebedrijven, met veelal buitenlandse aandeelhouders. Via de lokale energiecoöperaties en hun investering in lokale duurzame energie blijven deze euro's binnen Het Groene Woud.

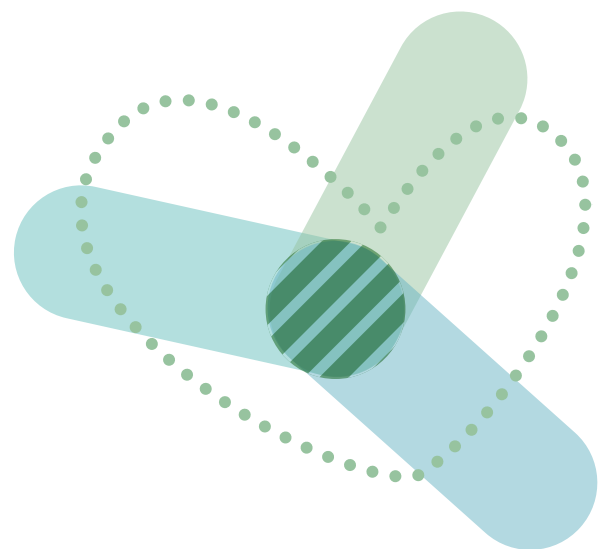
d. Innovatie

Het oude coöperatieve denken wordt op aanzienlijke schaal toegepast op een eigentijds thema: lokaal geproduceerde duurzame energie. Daarnaast is het opzetten van een verdienmodel voor het landschap(sonderhoud) vernieuwend.

e. Realisatietermijn

Het gaat vooral om het opzetten van een bepaalde ontwikkeling, die via de verschillende verdienmodellen daarna verder blijft rollen. We gaan daarbij uit van 3 jaar. Concreet voor BMP Groene Woud Hout: start januari 2013 – ontwikkeling staat eind 2016.

Energie(k) landschap: de achterliggende ambities

Een woud vol energie

Het Groene Woud barst van de energie. Van energieke mensen die in coöperaties willen samenwerken, maar ook van duurzame energie, uit zon, wind, water en biomassa zoals snoeihout. Gemeenten zouden dankzij dit project hun compostingscontracten kunnen opzeggen om contracten te sluiten met lokale energiecoöperaties. Op een zogenaamd biomassa plein wordt het snoeihout verzameld, versnipperd, bewerkt en geleverd als energiebron voor zwembaden, scholen, kantoren en fabrieken in de regio. Ook landgoederen en boomkwekers kunnen zich aansluiten bij dit initiatief en Groene Woud-hout verkopen, afkomstig uit bijvoorbeeld de cultuurhistorisch waardevolle populierenlanen. Het mooie is dat een deel van de opbrengsten in deze keten terugvloeit naar het landschap.

- Ruimtelijke kwaliteit
- Ondernemen en verdienmodellen

Populieren

De projectinvesteringen van energiecoöperaties in lokale duurzame energie zijn niet alleen goed voor het milieu, de euro's van de energierekening blijven bovendien binnen Het Groene Woud. Zo ontstaat uit het energieke landschap een nieuwe vorm van duurzame regionale economie. Nu al schieten lokale energiecoöperaties als paddenstoelen uit de grond. Zeker tien gemeenten in Het Groene Woud willen binnen een jaar werk maken van energiecoöperaties. Zij weten zich ondersteund door woningbouwverenigingen en de Rabobank.

Verdienmodel voor het landschap

Voor de inrichting van een centrale verzamel- en verwerkingsplek is een locatie in Boxtel in beeld. Daar kan ook gebruik worden gemaakt van restwarmte. Door de opbrengst van het Groene Woud-hout worden de aanleg en het onderhoud van zowel gemeentelijke groenvoorzieningen als van het landschap (beter) betaalbaar. Gemeenten betalen nu immers voor de compostering van hun snoeihout. Als dit wordt verkocht voor de productie van energie blijft er per saldo geld over.

De kracht van verbinden

Een belangrijk kenmerk van dit project is dat het verschillende doelen, belangen, organisaties en inhoudelijke thema's met elkaar verbindt. Elk onderdeel

kan los van elkaar ontwikkeld worden, maar juist door de samenwerking ontstaat de meerwaarde. Door Groene Woud-hout en energiecoöperaties met elkaar te verbinden ontstaat betrokkenheid van burgers en bedrijven met elkaar (sociale cohesie) en betrokkenheid bij lokale en regionale energieopwekking en het landschap waaruit dat afkomstig is.

Versterking identiteit van Het Groene Woud: kansen voor populierenlandschap

Het snoeihout komt o.a. van de voor Het Groene Woud zo specifieke populieren. We willen de verbinding tussen 's-Hertogenbosch en Het Groene Woud aantrekkelijk maken, o.a. via de Gestelse vleugel. Hier liggen kansen voor populierenlandschap. Ook bij Schijndel. Er is een strategie nodig om het cultuurhistorisch waardevolle populierenlandschap weer nieuw leven in te blazen. Populieren als onderdeel van een Energiek Landschap bieden dit. De identiteit van het gebied wordt ermee versterkt. Juist in het cultuurlandschap, waar de kwaliteit van het gebied niet wordt gedragen door de EHS natuurgebieden.

Daarnaast zijn populieren velden (en ook wilgen) een goede buffer rondom natte natuur. Geschikt als het snelgroeiende hout is voor hoog waterpeil, waterberging en energieopwekking.

“De bron van een vitaal landschap”

4

De Maashorst als Landschap van Allure

Stilte in beslotenheid

De Maashorst is niet alleen een groot, maar ook een bijzonder natuurgebied in Brabant. Over ruim 3.500 hectare - van de Maas tot Nistelrode en van Oss tot Uden - strekken zich bossen uit afgewisseld door heidevelden, stuifzanden en hier en daar een ven. Kaarsrechte of juist slingerende zandwegen voeren langs koren- en maïsvelden naar en van de oude gehuchten. Midden in het gebied is de stilte overweldigend. Door breuken in de Peelrand ontstonden in De Maashorst ooit 'horsten' en 'slenken', met precies op de overgang een unieke vorm van kwel. Waar water gewoonlijk naar beneden stroomt, baant hier de 'wijst' zich een weg en wordt het grondwater omhoog gestuwd op de hooggelegen horst. Nu al staat de streek bekend als een centrum van food, health en pharma, met veel activiteiten op het gebied van zorg, vrije tijd, landbouw, voeding en gezondheid. Ook nieuwe vormen van groene energie gedijen hier goed. De Maashorst als bron van vitaliteit. Dat is het streefbeeld waar men in De Maashorst aan wil werken.

In De Maashorst, omsloten door Brabantse steden en dorpen zijn natuur en landschappen in alle rust geworden tot wat zij nu zijn. Al sinds 2005 ijveren bewoners, boeren, recreanten, ondernemers en bestuurders voor de verdere ontwikkeling van 'hun Maashorst'. In 2009 legden zij hun visie vast in het Maashorst Manifest. Het gemeenschappelijke doel is de streek verder als natuurgebied te ontwikkelen, als centrum van een levend landelijk gebied dat zich kenmerkt door een harmonieuze afwisseling van steden en dorpen, natuur, gastvrijheid, zorg en leefbaarheid.

Gezondheid van de natuur

Midden in De Maashorst is het nu al stil. Door herverkaveling van grond wordt de natuur nog mooier en robuuster. Door de grotere rijkdom aan bossen is er zelfs weer plaats voor grotere diersoorten die er aanvankelijk hebben geleefd. Door de handen ineen te slaan is er een initiatief van de streek gekomen om zelf deze natuuropgave sneller en goedkoper te realiseren.

Paden en lanen

De zandpaden in De Maashorst zijn legendarisch. Via deze kortste verbindingen tussen de omliggende gehuchten troffen bewoners elkaar, vaak om later te trouwen. Om deze reden verdienen de paden en lanen in De Maashorst aandacht. Dat gebeurt door ze als verbinding tussen het dorps hart en het natuurgebied opnieuw te beplanten en in te richten en te koppelen met economische activiteiten.

Gezonde voeding

Bedrijvigheid op het terrein van food, health en pharma is in De Maashorst traditioneel sterk vertegenwoordigd. Het AgroFoodlab, een samenwerkingsverband van uiteenlopende initiatieven, zet zich in voor innovatieve ontwikkelingen en initiatieven die de gezondheid bevorderen en nieuw economisch perspectief bieden voor ondernemers. De herintroductie van de kersenteelt zal in het landschap goed te zien zijn. Boeren in en om De Maashorst produceren er streekproducten die zij met collega's uit andere Brabantse regio's gezamenlijk aan de man brengen.

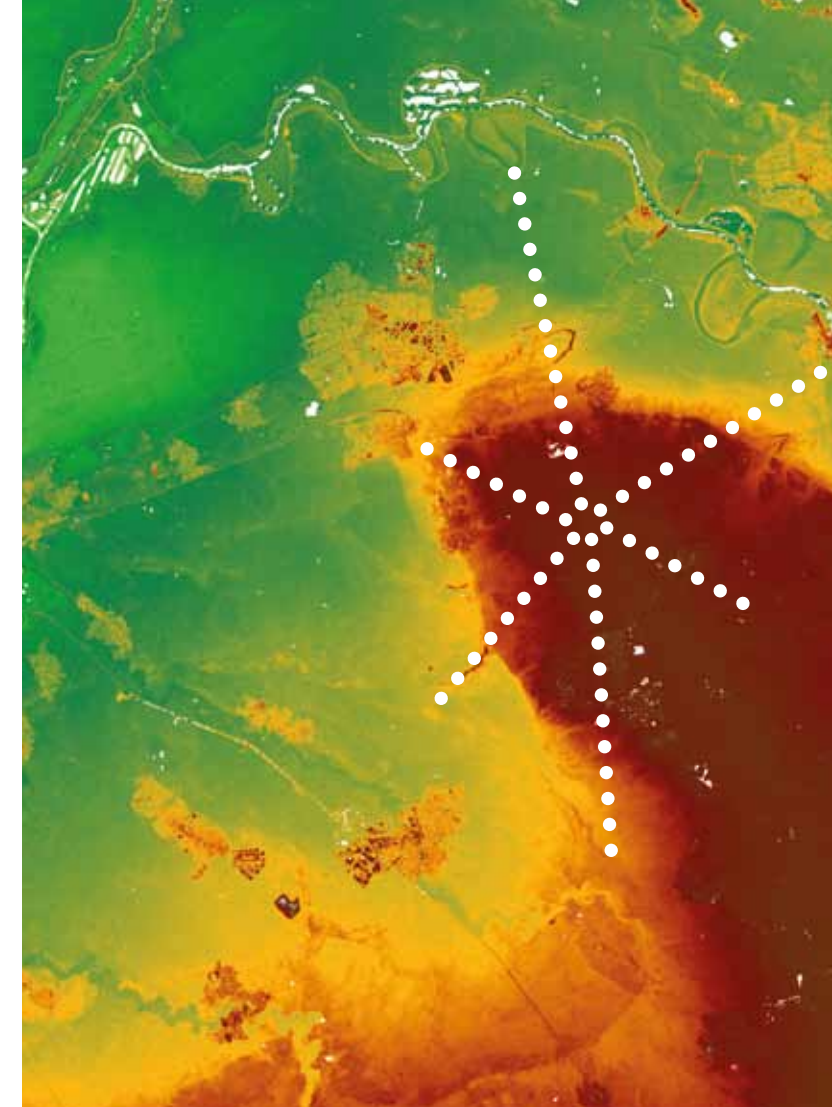
Gezond leven

In het zuidelijke deel van De Maashorst, rond Uden, geeft de komst van het ziekenhuis Bernhoven een impuls aan het ontstaan van een weldadig zorglandschap. In de prachtige natuur bieden allerlei initiatieven op het

terrein van zorg, wellness en gezonde voeding patiënten en bezoekers de gelegenheid om op krachten te komen of even te ontsnappen aan de hectiek van de stad. In het noordelijke deel van De Maashorst, bij Oss, vormt de Landerij VanTosse met daarbinnen het benedictinessenklooster hét centrum voor gezonde voeding én een gezonde geest. In de kloostertuinen en de biodiversiteitstuin vindt de stadsmens proefvelden (letterlijk en figuurlijk), bijen-, vlinder- en kruidenweides, oogst- en consumptievelden en lapjes grond om eigen voedsel te verbouwen. Ook het AgroFoodlab beschikt hier over ruimte om te experimenteren met kruiden en gewassen.

Bossche school

In het in Bossche School architectuur gebouwde benedictinessenklooster kan de bezoeker zich in alle rust laten informeren over de beginselen van de Bossche School, een bouwstijl die in de omgeving van Oss veel is beoefend en toegepast. Het museum voor de Bossche School komt op korte afstand in de voormalige woning van architect Jan de Jong in Schaijk.

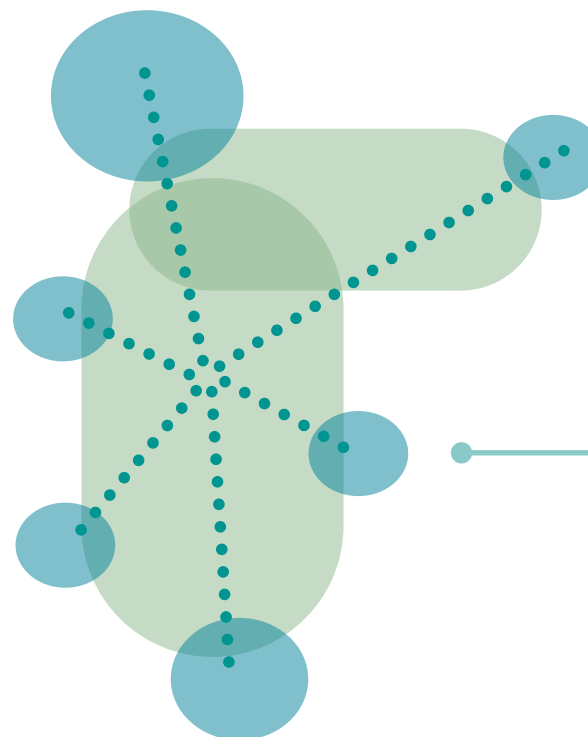
Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) Maashorst

Projecten in De Maashorst

- Ontwikkeling natuurhart
- AgroFoodlab
- Landerij VanTosse
- Zorglandschap
- Lanen van allure

Projecten algemeen:

- Vrijtijdseconomie
- Echt Brabants Buiten
- Landgoederen

DE MAASHORST

Het hart van de Maashorst

Brabbelbies - Verbeeld Fotografie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

De fysieke impact van dit project is zeer groot. Het project heeft juist ten doel op een vernieuwde manier snel het landschap vorm te geven. Het gaat om een hoogwaardige architectonische aanpak en een cultuurhistorische benadering. De eerste veranderingen zullen snel zichtbaar zijn en daarmee een stimulans vormen voor een versnelde ontwikkeling van het natuurhart.

b. Samenwerking

De gezamenlijke partijen in de Stuurgroep De Maashorst nemen het initiatief. Stichting Ark is de beoogde uitvoerder in opdracht van de Stuurgroep. Naast de samenwerking met

ondernemers en landbouwers in de streek wordt samenwerking gezocht met de organisaties als de Brabants Zeeuwse Werkgeversvereniging om de integratie tussen economie en natuur tot stand te brengen. Aan de samenwerking ligt onder meer het rapport 'Economie en Natuur, samen slimmer investeren' van de Sociaal Economische Raad Brabant ten grondslag. Ook IBN, de sociale werkvoorziening in deze regio, zal hierbij worden ingezet. Daardoor kunnen ook mensen participeren die afhankelijk zijn van aangepaste vormen van arbeid.

c. Financiering en verdienmodellen

In de basis blijft de overheid betalen voor de aangekochte en gerealiseerde natuur. De afrekening vindt echter plaats met een

eenheidsprijs per hectare opgeleverd gebied. De uitvoerende streekorganisatie zorgt zelf voor financiële dekking vanuit de streek. Om een snelle start te kunnen maken is, vooruitlopend op definitieve afspraken over het benodigde budget, € 5 miljoen nodig in de vorm van een renteloze lening die kan worden teruggestort in een te vormen revolving fund voor het snel op gang brengen van gebiedsprocessen.

d. Innovatie

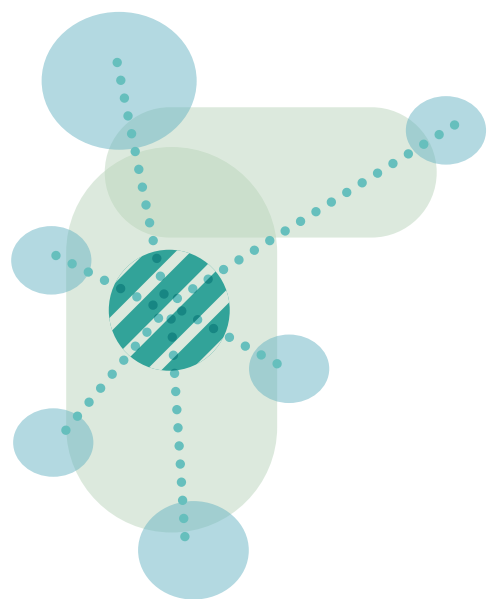
Het innovatieve aan dit project is dat de overheid het initiatief loslaat en zich op afstand plaatst. Een organisatie met ondersteuning van stichting ARK, bestaande uit gedreven mensen uit de streek, nemen risicodragend taken over van de overheid.

Gezamenlijkheid en vrijwilligheid zijn daarbij de uitgangspunten. Bureaucratie wordt hiermee voorkomen. Hierdoor ontstaat een platte compacte organisatie met slagkracht. De overheid sluit slechts een contract voor de doelrealisatie.

e. Realisatietermijn

In vijf jaar wordt meer dan de helft van de plannen verwzenlijkt. De totale realisatie van 250 hectare natuur en 1000 hectare bosomvorming zal in tien jaar worden gerealiseerd.

Ontwikkeling natuurhart: de achterliggende ambities

Het hart van De Maashorst

Midden in De Maashorst, waar de paden naar de omliggende steden en dorpen elkaar kruisen, is het stil. Zo stil dat je de tijd moet nemen om eraan te wennen. De verschillende vormen van landbouw, het bosbeheer, maar ook de zand- en recreatiepaden verraden dat het landschap hier altijd sterk is beïnvloed door menselijk handelen. Waardevolle natuur, zoals heide, is deels verdwenen. In het algemeen moeten bos en de natuur weer op natuurlijke wijze hun gang kunnen gaan. Voor het eigenlijke 'hart' ligt er een bijzondere opgave, omdat hier nog 250 hectare in gebruik is als landbouwgrond. Iedereen in De Maashorst is het erover eens dat dit gebied nog meer allure krijgt als het een robuust natuurhart heeft. Als de landbouwgronden zijn omgezet in natuur met een grote diversiteit, kan ook de herintroductie van oorspronkelijke diersoorten plaatsvinden.

- Basis op orde
- Innovatieve aanpak
- Burgerparticipatie

Vierwindenbos - Landschapsbeheer Oss

Maashorst, beheer en onderhoud

Door dit kerngebied in te richten als volwaardige natuur, ontstaat een robuust natuurgebied. Het bijzondere van dit project zit in de aanpak. Het betreft namelijk een initiatief van de streek, snel, kostenbesparend en risicodragend. In nauwe samenspraak met de Stuurgroep wordt het hart van De Maashorst binnen tien jaar integraal ontwikkeld. Door de ontwikkeling zelf ter hand te nemen, ambtelijke inzet tot een minimum te beperken en zelf risicodragend te investeren, willen zij op een vernieuwende manier en met relatief beperkte middelen het grootste deel in vijf jaar verwezenlijken. Voor het bereiken van de doelen is een grote betrokkenheid van actieve burgers, boeren en ondernemers in de streek mogelijk en noodzakelijk.

Vrijwillig

Door de uitvoering in eigen hand te nemen kan pragmatischer en resultaatgericht worden gewerkt. De oprichting van een grondbank van waaruit vrijwillige kavelruil kan worden opgezet, zal ongeveer twintig boeren in het gebied perspectief bieden op een gezonde toekomst elders in de regio. Alleen op deze manier is het mogelijk de natuur en het onderliggende hydrologische systeem in het gebied verder te ontwikkelen. Boeren die zich aan de rand van De Maashorst bevinden, krijgen alle ruimte en steun om natuurbeheer in te passen in hun bedrijfsvoering. De in het gebied liggende gehuchten als Slabroek, Menzel en Loo werken mee aan de realisatie en kunnen op die manier werken aan een passende overgang van wonen naar natuur.

Rijke natuur

Er wordt een afwisselend natuurgebied gerealiseerd in de vorm van droge bossen en schraallanden, rijke graslanden, droge en natte heiden en vennen. Daartoe worden onder meer de uniforme naaldboutbossen omgevormd tot soortenrijkere natuurbossen. Als dat proces is voltooid kunnen oorspronkelijke diersoorten als het edelhert of de wisent in het gebied worden geïntroduceerd.

Verdwaalgebied

De recreatieve toegankelijkheid van De Maashorst is de afgelopen periode al flink toegenomen, maar zal over vijf à tien jaar aanzienlijk beter zijn. Het gebied wordt volledig vrij toegankelijk, ook buiten paden en wegen. Het netwerk van fiets- en wandelpaden wordt uitgebreid. Door dwars door de natuur routes naar cultuurhistorisch archeologisch interessante locaties te leiden ontstaat een echt 'verdwaalgebied'. Groene organisaties en heemkundekringen bevorderen natuureducatie. Als de natuur toegankelijker wordt en er minder sprake is van klassieke natuurbeheer, is de overdracht van kennis des te belangrijker.

Natuur voor en door mensen

De betrokkenheid van streekbewoners en bezoekers bij het gebied zal aanzienlijk worden vergroot. Het voormalig MOB-complex in De Maashorst wordt omgebouwd tot hét natuurwerkcentrum van De Maashorst. Van daaruit worden grote groepen (zeer) moeilijk lerende jongeren, maar ook vrijwilligers betrokken bij het beheer van het gebied. Werken en leren in de natuur. Staatsbosbeheer werkt hierin samen met de stichting voor zeer moeilijk lerende jongeren (ZML) Noordoost-Brabant.

Een bron van gezondheid

AgroFoodlab

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

Het AgroFoodlab is een project dat zich in brede zin richt op de versteviging van de economische basis van het gebied De Maashorst via innovatie en de ontwikkeling van streekproducten, duurzame energie, gezondheidsproducten voor mens en dier en nieuwe concepten voor de toeristisch-recreatieve sector. Een prominente doelstelling van het AgroFoodlab die een belangrijke landschappelijke component heeft is de herintroductie van de kersenteelt in De Maashorst via het aanleggen van 50 hectare kersenboomgaarden.

b. Samenwerking

De samenwerkende partijen in dit project zijn o.a. De Maashorstboeren, ZLTO, ondernemers, Fhealinc, The Greenery, Rabobank, Wageningen Universiteit, HAS Den Bosch, Design Academy, Recron, VVV Brabant-Noordoost.

c. Financiering en verdienmodellen

Een belangrijk doel van het AgroFoodlab is het ontwikkelen van nieuwe verdienmogelijkheden voor de agrofoodsector en in het verlengde daarvan ontstaan nieuwe verbindingen tussen food & leisure. Essentiële onderdelen hierbij zijn productontwikkeling, kennisontwikkeling en een goede invulling van

markt- en ketenvraagstukken. De totale kosten zijn lastig te ramen maar worden op dit moment grof geschat tussen de € 10 - € 15 miljoen waarvan volgens aanname een substantieel deel voor rekening gaat komen van betrokken ondernemers en marktpartijen. De gevraagde provinciale bijdrage bedraagt € 3 - € 5 miljoen maar deze zal deels revolverend zijn.

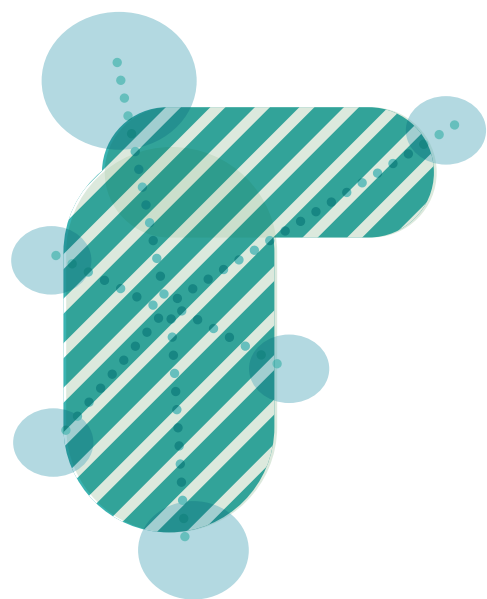
d. Innovatie

Het AgroFoodlab is een 'third space', een proeflaboratorium met als doel de ontwikkeling van nieuwe producten en verdienmodellen ter versterking van de agro-economie en de toeristisch recreatieve sector. Dit is dus per definitie innovatie.

e. Realisatietermijn

Het AgroFoodlab kent meerdere sporen. Enkele deelprojecten worden al dit jaar gestart zoals de herintroductie van de kersenteelt en probiotica. Voor de kersenboomgaarden geldt bijvoorbeeld dat het vanaf de start 3 jaar duurt voordat er geschikt plantmateriaal beschikbaar is. De realisatie zal daarom niet eerder dan 2015 zijn. De uitkomsten van een innovatief proces is natuurlijk nooit vooraf exact te voorspellen maar binnen nu en 3 jaar moeten de eerste resultaten zichtbaar zijn.

Agrofoodlab: de achterliggende ambities

Een bron van gezondheid

Noordoost-Brabant - en De Maashorst in het bijzonder - is een echte proeftuin voor nieuwe vindingen en het scharnierpunt voor de toegepaste ontwikkeling ervan. Het Maashorst AgroFoodlab wil de concurrentiepositie van de agrofood-, leisure- en gezondheidssectoren in De Maashorst versterken met innovaties op het terrein van voeding en gezondheid. Verschillende partners in deze sectoren werken daaraan samen, met haalbare doelstellingen en concrete projecten voor commerciële, maatschappelijke en vrijetijdsdoeleinden. Het AgroFoodlab moet de katalysator worden van de transitie van het platteland in Noord-oost-Brabant, met De Maashorst als proeftuin.

- Innovatie
- Ondernemen
- Ruimtelijke kwaliteit

Kersenboomgaard Maashorst in de zon

Rood fruit

Maashorstwater

Paddenstoelen

Het AgroFoodlab is een laboratorium voor de ontwikkeling van nieuwe producten en verdienmodellen ter versterking van de agro-economie en de toeristisch-recreatieve sector. De komende jaren staan de volgende projecten op stapel.

Heilzaam fruit

Iedereen weet dat fruit gezond is, maar waarom en waarvoor is vaak niet bekend. Kersen bevatten bijvoorbeeld melatonine en antioxidanten die van belang kunnen zijn bij de remming van prostaat- of darmkanker. Aardbeien bevatten foliumzuur wat goed is voor de ontwikkeling van het zenuwstelsel van de foetus en looizuur dat gunstig werkt op kleine ontstekingen in de mond- en keelholte. Gezond eten is de gemakkelijkste en goedkoopste wijze van preventieve gezondheidszorg. Het AgroFoodlab richt zich primair op productontwikkeling en innovatie waardoor nieuwe producten ontstaan met een heilzame werking waarin delen van deze vruchten gebruikt zijn. Het project Landerij VanTosse kan hierin een belangrijke rol spelen.

Kers comeback

De kersenteelt heeft de potentie om een nieuwe economische drager te worden voor de landbouw in de Maashorstregio. Nog maar zo'n vijftig jaar geleden stonden Uden en Nistelrode in de wijde omtrek bekend om hun kersenteelt. De grondsoort daar vormt immers de basis voor een van de meest smakvolle kersen die op puur natuurlijke wijze kunnen worden geproduceerd. Nu is daar bijna niets meer van over. Het doel van dit project is nieuwe inkomensmogelijkheden te realiseren voor ondernemers die willen omschakelen. Onder moderne condities kan de kersenteelt boeren op relatief kleine schaal een volwaardig inkomen bieden. De boomgaarden zijn een waardevolle aanvulling in het land-

schap en er ontstaan kansen voor nieuwe verbindingen tussen food & leisure: kersenbloesemtochten, kersenfeesten en misschien zelfs een museum over de historie van de kersenteelt. Vruchten van een kruisbestuiving tussen boeren en recreatieondernemers.

Maashorstwater

Het grondwater in De Maashorst bevat een extreem hoge Ph-waarde. Het basische water werkt remmend bij botafbraak en tegen lage bloeddruk. Dankzij deze eigenschappen leent het heilzame water zich niet alleen voor gebruik in kuuroorden en wellnesscentra, maar ook voor de commerciële introductie van 'Maashorstwater' en als grondstof voor bier en andere dranken.

Gezonde dieren, gezonde mensen

Het gebruik van antibiotica bij dieren staat onder druk. Vooral vanwege de effecten ervan op de mens. Daarom zoekt AgroFoodlab met alle betrokken partijen naar nieuwe, natuurlijke middelen die de gezondheid van dieren bevorderen. Door het actief toepassen van goede bacteriën (probiotica) wordt het gebruik van antibiotica overbodig.

Energie van het platteland

Regionale energievoorziening is een steeds belangrijker thema. Er ligt een relatie in de verbinding tussen stad en platteland. Op het platteland is ruimte voor duurzame energieproductie waarbij de stedelijke omgeving afnemer van deze energie kan zijn. De agrosector spant zich in om met duurzame en innovatieve projecten invulling te geven aan de opwekking van 'groene' energie. Niet alleen zonne-energie maar ook mestraffinage bieden mooie alternatieven voor fossiele brandstoffen.

Fons Vitae

Klooster Landerij VanTosse - Verbeeld Fotografie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

Vanuit de uitvalsbasis het kloostercomplex 'Fons Vitae' en de biodiversiteitstuin wordt 70 hectare kleinschalig landschap ontwikkeld tot de Landerij VanTosse. Op de landerijen worden oude en nieuwe gewassen verbouwd (o.a. cranberry's, rogge, spelt). Landschapsbouw zorgt voor het terugbrengen en herstellen van houtwallen en bloemrijke akkerranden. In de biodiversiteitstuin en kloostertuin worden proefvelden aangelegd om met gewassen te experimenteren. Ook zijn hier bijen-, vlinder- en kruidenweides, amfibieënpoelen, eetvelden en een kloosterkruidentuin te vinden. Het Klooster wordt opgeknapt en geschikt gemaakt voor nieuwe functies. Aantrekkelijke entrees en een goede padenstructuur maken de Landerij VanTosse goed toegankelijk voor iedereen.

b. Samenwerking

De Stichting Landschapsbeheer en de gemeente Oss zijn de trekkers voor de Landerij VanTosse. Het klooster is eigendom van GGZ Oost Brabant. Er zijn 3 a 4 serieus geïnteresseerde kopers. Afhankelijk van de functionele invulling wordt met één of meerdere kopers nauw samengewerkt. Voor de stadslandbouw en landschapsbouw zijn er samenwerkingsverbanden met IVN, Bes Nederland, Maashorstboeren, Stichting Dichterbij, loonwerkbedrijven, vereniging voor historische landbouw-werktuigen, veeteeltbedrijven, WUR, heemkundeverenigingen,

Natuur- en educatiecentrum en ZLTO. In het gebied zijn nu al 70 vrijwilligers actief. Stichting Landschapsbeheer Oss stuurt deze en toekomstige vrijwilligers aan. Daarnaast zullen er dagbesteding en leerprojecten opgezet worden. Hiervoor wordt o.a. samenwerking gezocht met de nabij gelegen Talentencampus, HAS Den Bosch en GGZ Oost Brabant. Diverse lokale ondernemers hebben elkaar al gevonden bij de opzet van streekgebonden, ambachtelijke ketens van diverse graan- en cranberryproducten. Het betreft o.a. molenaars, bakkers, een loonwerkbedrijf, een biologisch veeteeltbedrijf en een bierbrouwerij. De streekproducten 'VanTosse' worden aangeboden aan lokale (horeca)ondernemers. Zo zijn plaatselijke restaurants geïnteresseerd in cranberry's, kruiden en paddenstoelen. In de loop der jaren zal dit netwerk van lokale ondernemers zich uitbreiden en versterken. Gezonde, verantwoorde voeding uit de streek sluit ook aan bij de instellingen in het zorglandschap. Het AgroFoodlab is een serieuze partner als het gaat om het experimenteel kweken van kruiden en planten, die de antibiotica en bestrijdingsmiddelen in de veeteelt kunnen vervangen. Om de Landerij VanTosse goed op de kaart te zetten wordt een plan de campagne opgesteld. Kleinschalige evenementen gericht op eerlijk en heerlijk voedsel worden zorgvuldig gelanceerd.

c. Financiering en verdienmodellen

- Biodiversiteitstuin: € 450.000,-
- Klooster: € 7 miljoen
- Kloostertuin: € 2 miljoen
- Landerijen: € 0,5 miljoen
- Landschapsbouw: € 0,5 miljoen
- Toegankelijkheid: € 0,5 miljoen
- Op de kaart zetten: € 50.000,-

De benodigde investering wordt geraamd op € 11 miljoen. Een deel van de financiering is reeds geregeld of ligt in de lijn der verwachting. De heemtuin is bijvoorbeeld door de gemeente Oss aangekocht en ook voor het klooster zijn serieuze kopers. Een groot deel van de streekproducten (VanTosse) heeft al afzetmarkt. Het uitbreiden van dit netwerk van lokale ondernemers vormt voor de toekomst een belangrijk verdienmodel. De vele vrijwilligers dragen ook in belangrijke mate bij.

d. Innovatie

De Landerij VanTosse beperkt op indrukwekkende wijze het aantal voedselkilometers van de omwonenden onder het mom: 'Wat je van dichtbij haalt is lekker... én verantwoord!' Een interessant idee is het verbouwen van vleesvervangende bonen. De 70 hectare is al een serieuze schaalgrootte. Maar het doel is om een heel netwerk van goedgeselecteerde

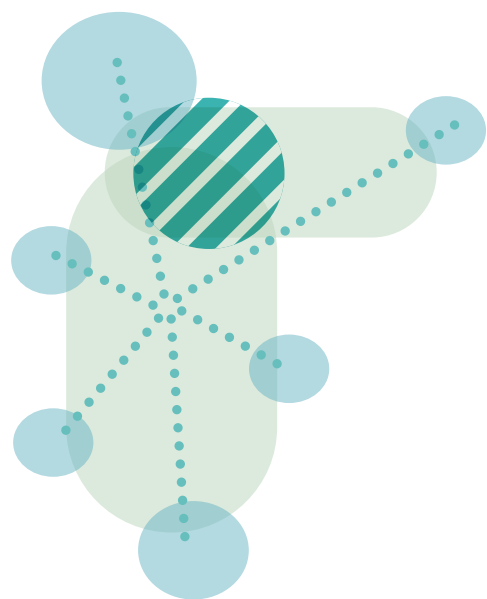
streekproducten aan te bieden en zo steeds meer Maashorstbewoners te bedienen.

De kloostertuin en de proefvelden experimenteren met medicinale planten en kruiden om zo op natuurlijke wijze de gezondheid van mens en dier te kunnen verbeteren. De Q-koorst heeft in de streek de noodzaak hiervoor onderstreept. In samenwerking met het Agrofoodlab en bij voorkeur ook met het Life Science Park' wordt op deze wijze gezocht naar kruiden en planten die de antibiotica en bestrijdingsmiddelen in de landbouw overbodig maken. De combinatie Bossche School architectuur en stadslandbouw is uniek. Het klooster 'Fons Vitae' was vroeger ook zelfvoorzienend. De kloostertuin is ook nu de perfecte plek voor reflectie. Maar dan nu op de moderne voedselindustrie.

e. Realisatietermijn

De Landerij VanTosse bestaat uit verschillende deelprojecten, die in tijd zowel na elkaar als tegelijkertijd gerealiseerd kunnen worden. Het klooster 'Fons Vitae' vraagt de meeste realisatietijd, de overige projecten kunnen in 2 tot 5 jaar worden gerealiseerd. Het betreft: biodiversiteitstuin, kloostertuin, Landerijen, Landschapsbouw, Toegankelijkheid en Naamsbekendheid.

Landerij VanTosse: de achterliggende ambities

Fons Vitae

De moderne mens, losgeraakt van zijn wortels, probeert steeds vaker te ontsnappen aan het ritme van het jachtige bestaan. 'De Landerij VanTosse, gelegen tussen Oss en Heesch, biedt hiervoor straks buitengewone mogelijkheden. Ontspanning, zingeving en reflectie voor een gezonde geest. Streekeigen, met aandacht en geduld geproduceerd voedsel voor een gezond lichaam. Het is een genot om de rust en stilte te ervaren, die het in de architectuur van de Bossche School gebouwde klooster 'Fons Vitae' ademt. In de tuinen en landerijen er omheen ontstaan talrijke initiatieven op het gebied van natuur en natuurbeheer, stadslandbouw, gezond voedsel en gezond leven. Te denken valt aan: natuurwerkdagen, verbouwen streekproducten, eigen maaltijd oogsten en bereiden, medicinale kruiden plukken, etc. Wie de Landerij VanTosse bezoekt, kan zelf actief deelnemen of er gewoon van genieten.'

- Ondernemen en beleven
- Burgerparticipatie
- Verbinding stad en land

Klooster Landerij VanTosse - Liselore Burgmans, gemeente Oss

In het noordelijke deel van De Maashorst schittert de Landerij VanTosse als een parel in het omringende stedelijke gebied. Het kloostercomplex vormt samen met de biodiversiteitstuin de uitvalsbasis voor de ontwikkeling van een 70 hectare groot gebied. Dit authentieke kleinschalige landschap bevat alle ingrediënten voor genieten, inspiratie, gezond voedsel en gezond leven. De Landerij wordt, door de beoogde landschappelijke versterking, de nog ontbrekende schakel tussen Oss en de robuuste natuur in De Maashorst.

Bossche School

Het klooster 'Fons Vitae' is gebouwd in de architectuurstijl van de Bossche School, die zo kenmerkend is voor deze regio. Vanuit Oss is de Nieuwe Hesche-weg de 'Bossche School toegangsroute' naar het klooster. Hier staan diverse in dezelfde stijl opgetrokken villa's. Ter ere van de architect Jan de Jong en de Bossche School verrijst in zijn voormalige villa in De Maashorst nabij Schaijk een architectuurmuseum. 'Lanen van allure' verbinden deze parels van de Bossche School en vormen tevens de verbinding tussen Oss en de kern van de Maashorst.

Voor en met elkaar

Bij hun vertrek uit het klooster hebben de Benedictinessen bedongen dat het klooster een maatschappelijke functie behoudt. Wie het nodig heeft, krijgt hier een steuntje in de rug. Het klooster herbergt meerdere functies, die elkaar

versterken. Één hele belangrijke is de dagopvang van ouderen, school-dropouts en mensen met een beperking. Andere mogelijke functies zijn een stilte- en meditatiecentrum, een locatie van het AgroFoodlab, een slowfoodcentrum, etc. In de Landerij VanTosse kunnen cliënten en studenten (bijv. van de nabij gelegen Talentencampus) aan de slag in stadslandbouw, streekproducten, natuurbeheer, recreatie, toerisme, gezondheidszorg en kleinschalige horeca en detailhandel.

Voedselbron voor de stad

Fons Vitae, ofwel bron van leven, slaat ook op de gezonde voedselbron die de Landerij VanTosse is voor de stad. Ingepast in de 70 hectare historisch kampen-landschap liggen akkers waarop oude graangewassen, hop, cranberry's, oude fruitsoorten en paddenstoelen worden geteeld. In de biodiversiteitstuin, hét vrijwilligershart, komen de meer dan 100 vrijwilligers bij elkaar voor de wekelijkse natuurwerkdag, het verbouwen van streekproducten en kennisuitwisseling. In de kloostertuin en biodiversiteitstuin liggen proefvelden waarop experimenteel oude en nieuwe gewassen worden verbouwd. Tevens zijn er bijen-, vlinder- en kruidenweides. Bewoners uit de omgeving kunnen er zelf voedsel verbouwen of alleen komen oogsten. In de kloosterkruidentuin groeien geneeskrachtige kruiden, bloemenkruiden voor honingbijen en huis-, tuin- en keukenkruiden. Het AgroFoodlab benut een deel van de kloostertuin als laboratorium om er planten te kweken, die bestrijdingsmiddelen en antibiotica in de landbouw en veeteelt kunnen vervangen.

Verfrissend zorglandschap

Bernhoven-ziekenhuis uitzicht - Verbeeld Fotografie

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

Met de centrale thema's 'Food, Health en Pharma' als economische dragers wordt geïnvesteerd in een stimulerend en vitaliserend landschap en ontstaan de ontbrekende verbindingen tussen stad en land (zoals 'de groene laan vanuit het ziekenhuis het gebied in' en nieuwe arrangementen op het snijvlak van herstel en ontspanning).

b. Samenwerking

Ziekenhuis Bernhoven (inclusief vriendenkring, waarin diverse burgers en maatschappelijke organisaties zijn opgenomen), andere zorginstellingen, gemeenten Uden, Oss, Landerd, Bernheze, ondernemers in o.a. recreatie, food- en zorgsector, Maashorstboeren, IVN, ROC de Leijgraaf, landgoedeigenaren.

c. Financiering en verdienmodellen

Herstellen, ontspannen en preventieve gezondheidszorg zijn ge-

baat bij een mooi en toegankelijk landschap. Met de betrokken partijen wordt onderzocht hoe die baten (o.a. korter en minder ziekteverzuim naast geïnspireerde/energieke medewerkers) en nieuwe economische dragers kunnen bijdragen aan kwaliteitsverbetering van het landschap.

d. Innovatie

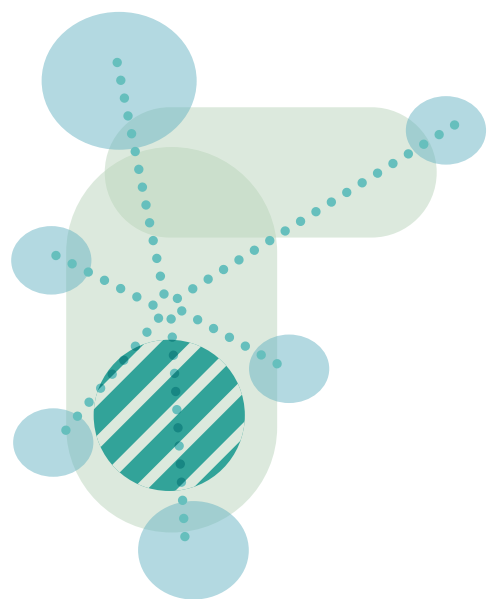
Doordat nieuwe zorg- en ontspanningsconcepten elkaar ontmoeten en er een directe koppeling wordt gelegd tussen zorg

en landschap ontstaan in Maashorst-Zuid crossovers op het gebied van zorg, welzijn, voedsel en landschap. Als resultaat hiervan ontstaat een samenhangend 'zorglandschap'.

e. Realisatietermijn

In september 2012 zullen de betrokken partijen de verschillende initiatieven concretiseren en de inhoud en planning van vervolgcacties vaststellen.

De zuidelijke Maashorst: de achterliggende ambities

Verfrissend zorglandschap

In het zuidelijke deel van De Maashorst krijgt de overgang van stedelijke hectiek naar 'groene' dynamiek letterlijk gestalte. Doordat vitamine G(roen) er volop aanwezig is kunnen inwoners, bezoekers en herstellende patiënten zich gezond inspannen, weldadig ontspannen en de accu opladen. De benodigde energie komt uit verrassende en vernieuwende ontmoetingen tussen zorg economie, authentieke streekproducten en uiteenlopende vrijetijdsactiviteiten. Het nieuwe ziekenhuis Bernhoven draagt daar als vanzelf toe bij. Nieuwe kansen ontstaan uit innovatieve combinaties van zorg en landschap. Recreatie en wellnessactiviteiten dragen bij aan ziektepreventie in een landschap dat aantrekkelijk is vanwege de natuurlijke omgeving en de 'wijst', het kristalzuivere en gezonde kwelwater dat in dit gebied aan de oppervlakte komt. Zo ontstaat een omvangrijk en gevarieerd zorglandschap waarin nieuwe partijen bereid zijn mee te investeren in de hen omringende natuur.

- Verbinding stad en land
- Innovatie
- Ruimtelijke kwaliteit

Artist impression van ziekenhuis Bernhoven in Uden - bouwcombinatie Bernhoven (De Jong, Gortemaker Algra architecten / Hurks van der linden / Kuijpers)

In het zuidelijke deel van De Maashorst vormen het landschap en de bestaande en te ontwikkelen activiteiten op het terrein van voeding en gezondheid de perfecte basis voor een verfrissend zorglandschap. Bezoekers zullen er op allerlei mogelijke manieren ervaren hoe de natuur hun gezondheid en welzijn beïnvloedt.

Natuurtransferium

Het nieuwe ziekenhuis Bernhoven behandelt niet alleen patiënten, het is voor hen en andere bezoekers ook de toegang tot het natuurgebied De Maashorst. Bezoekers komen met hoogwaardig openbaar vervoer naar een natuurtransferium. Vandaar voeren langzame verkeerroutes en routes die de zintuigen prikkelen de bezoekers naar hun bestemming in het ziekenhuis of leiden hen verder De Maashorst in. Zo creëert het ziekenhuis een verbinding tussen de stad, het zorglandschap en de omliggende natuur.

In balans

Doordat het cluster van zorgvoorzieningen wordt dooraderd met natuur ontstaat een halfopen landschap. Het aansprekende groen draagt ertoe bij dat de bezoeker zich volledig in balans voelt met de natuur en nieuwe energie krijgt. Het natuurlijk fenomeen van De Maashorst, de 'wijst', wordt uitgewerkt als zichtbaar symbool van gezondheid en herwonnen kracht.

Boeren van Bernhoven

Samen met het ziekenhuis ontplooiën zich, passend in het zorglandschap, initiatieven op het terrein van gezonde voeding en cure & care, zoals een herstelhotel, een zorgboerderij of zorgeducatie. Zij vormen samen een nieuw zorgpark en versterken bestaande activiteiten en ideeën voor energetische tuinen, (homeopathische) kruidentuinen, een sauna en kookstudio. De 'Boeren van Bernhoven' telen de streekproducten die op het menu staan van ziekenhuis Bernhoven en het herstelhotel.

Lanen van allure

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

Het project Lanen van Allure zorgt voor een landschappelijke verbinding van de dorpsharten met het natuurhart van De Maashorst en draagt daarmee rechtstreeks bij aan de kwaliteit van het landschap. De Entree Palmstraat richt zich primair op de inrichting van dé hoofdentree tot De Maashorst, een inrichting die van de Palmstraat een laan van Allure zal maken tussen Schaijk en De Maashorst. Maar belangrijk is ook de beleving van het landschap gezien vanaf de hoge uitkijktoren gekoppeld aan een recreatieve topattractie.

b. Samenwerking

De samenwerkende partijen in dit project zijn Hofmans BV, Alliance Vastgoed Ontwikkeling, Grontmij Adviesbureau, Gemeenten Landerd, Oss, Uden en Bernheze en Staatsbosbeheer.

c. Financiering en verdienmodellen

De totale investering voor dit project bedraagt globaal € 10 miljoen, exclusief de upgradering van het recreatieoord die volledig voor rekening van de ondernemer komt en de 60 hectare natuurontwikkeling die wordt gefinancierd uit de zandwinning.

De Lanen van Allure worden meegefinancierd door de betrokken gemeenten. Vanuit de Landschappen van Allure wordt voor de genoemde onderdelen een bijdrage gevraagd van € 2 miljoen.

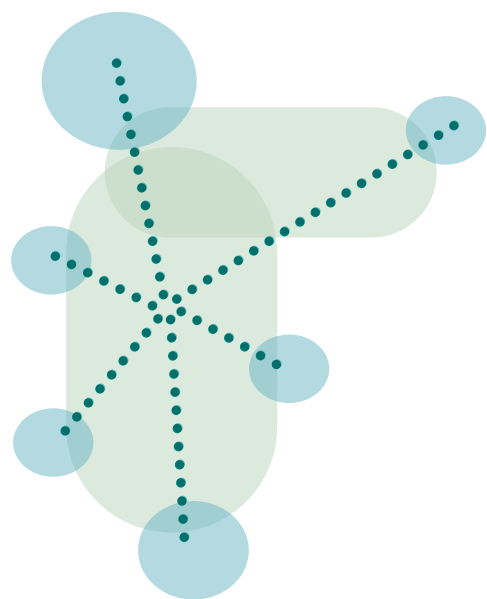
d. Innovatie

De uitkijktoren moet een architectonische eyecatcher worden. Toegankelijkheid van de uitkijktoren voor mindervaliden is nog altijd niet vanzelfsprekend maar hierbij wel het uitgangspunt. De langste waterglijbaan van Europa met natuurbeleving is een noviteit.

e. Realisatietermijn

De realisatie van de Lanen van Allure zal een gefaseerde uitvoering en financiering kennen maar wordt naar verwachting binnen 4 jaar gerealiseerd. Voor de realisatie van de Entree Palmstraat wordt eveneens uitgegaan van een realisatietermijn van 4 jaar i.v.m. nadere planuitwerking en ruimtelijke procedures.

Verbinding dorpskernen: de achterliggende ambities

Lanen van Allure

Toen er nog geen wegen rond De Maashorst lagen, zochten de inwoners van de dorpen en gehuchten elkaar op via de talrijke zandpaden die het hart van het gebied doorkruisen. Kaarsrecht getrokken van A naar B. Alleen al door de vele liefdes die daar onderweg opbloeiden hebben deze paadjes voor de bewoners een bijzondere betekenis. Zij zijn erdoor van 'hun Maashorst' gaan houden. In de komende jaren krijgen de paden de grandeur die hen toekomt. De ontbrekende verbindingen met de dorpskernen worden hersteld. Door de lanen bovendien te koppelen aan andere projecten ontstaat een herkenbaar patroon van lanen die door hun verschijningsvorm duidelijk maken wat De Maashorst te bieden heeft en De Maashorst voelbaar maken tot in de dorpskernen.

- Verbinding stad land
- Beleven
- Ruimtelijke kwaliteit

De essentie van de kaart hiernaast (links) is dat de kernen/dorpen/gehuchten allemaal via wegen verbonden zijn met De Maashorst. Echter liggen deze bijna allemaal achter een barrière (snelweg of provinciale weg). Het project Lanen van Allure wordt daarom ingezet om de kernen weer met De Maashorst te verbinden (lanen met voorzieningen). Zo wordt De Maashorst tot de kern van de dorpen voelbaar en wordt De Maashorst naar de kernen togetrokken.

MaashorstLanen

Robuuste Dreven - Bureau Elings

Landschapsobservatorium, Frank Havermans - Peter van den Berk

Informatiebord De Maashorst

De infrastructuur van paden, wegen en lanen is historisch gezien functioneel. Door het aanzien ervan te verfraaien en de lanen landschappelijk in te passen leveren zij niet alleen een bijdrage aan natuur en landschap, maar ook aan toerisme en recreatie.

Van dorpshart naar natuurhart

De Maashorst is een groot gebied met een natuurhart, doorkruist door een opvallend stervormig patroon van zandwegen. Opmerkelijk is dat de van oorsprong aanwezige verbinding met de dorpshearten nu ontbreekt. De nieuwe lanen zullen het gebied vanuit die dorpshearten ontsluiten. De bezoeker fietst of loopt er van het dorpsheart naar het natuurhart, gegidst door banken, informatiepanelen, uitzichtpunten, de verharding van de weg en de beplanting die overeenstemt met het omringende landschap en duidelijk maakt wat De Maashorst te bieden heeft. Zo zal een laan vanuit het ziekenhuis in Uden verwijzen naar de relatie tussen landschap en zorg en welzijn. Een laan vanuit Oss en Heesch verbeeldt het thema stadslandbouw en gezonde voeding en de kersenlaan verwijst naar de herintroductie van de teelt in dit gebied.

Entree Palmstraat

Een voorbeeld is het plan voor de route vanaf de kerk in Schaijk naar het natuurhart. De route wordt voorzien van een eenduidig profiel met begeleidende boombeplanting. Op strategische plekken wordt robuust meubilair geplaatst waarop je van het uitzicht kunt genieten, informatie vindt en op flora en fauna gewezen wordt (uitzichtpunten, infoborden). De voorzieningen langs deze route worden vanaf de route bewegwijzerd, zodat de route echt de ruggengraat wordt van alles wat hier te doen en te zien is. De hoofdentree aan de Palmstraat vormt een belangrijke plek. De Palmstraat is goed toegankelijk vanaf de snelweg en ligt vlakbij twee (toekomstige) ecoducten. Alleen heeft de Palmstraat op dit moment nog niet de allure die we graag verbonden zien met een hoofdentree van De Maashorst vanwege de aanwezigheid van een verouderd transportbedrijf. Op deze plaats geeft een recreatieondernemer met aandacht voor omgeving en landschap een grote kwaliteitsimpuls aan zijn bedrijf. Er wordt 60 hectare waterrijke natuur aangelegd waardoor er een mooi en omvangrijk wandelgebied ontstaat. De plannen van de recreatieondernemer zijn een ontvangstplein te realiseren met een gezellig terras waar je heerlijk kunt genieten van lekker eten uit de streek, een glas Maashorstwijn of een kersenbiertje op het terras, een landmark van De Maashorst in de vorm van bijvoorbeeld een hoge uitkijktoren met uitzicht over de boomtoppen. Deze toren wordt ook toegankelijk voor mindervaliden.

“Brabant Breed”

5 Brabant als Landschap van Allure

Project 1

Vrijetijdseconomie

Project 2

Echt Brabants Buiten

Project 3

Gastvrije landgoederen

Geld moet rollen, ook naar natuur en landschap

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

- Invulling van de toeristisch-recreatieve component bij fysieke en thematische Landschappen van Allure-projecten, inclusief nieuwe verdienmodellen. Deze activiteiten worden geïntegreerd in een duurzame businessunit of samenwerkingsvorm.

- Gestructureerde branding van de landschappen Brabantbreed (kapstok): beïnvloeden en monitoren (onderzoek) van bekendheid, bezoek en sociale cohesie. De gegenereerde financiële middelen worden, naast inzet voor versterking van het landschap, ook ingezet voor marketing en promotie: participerende vrijetijdssectorbedrijven zijn herkenbaar aan een label gebaseerd op de gewenste positionering van de vrijetijdssector van Het Groene Woud, De Maashorst en De Brabantse Wal: duurzaam & gastvrij.

b. Samenwerking

Ondernemers zijn een belangrijke partij in de ontwikkeling van de vrijetijdseconomie binnen de drie landschappen. Maar dat geldt ook voor de consument. Vrijetijdseconomie is een bottom-up traject dat alleen kans van slagen heeft als ook de sector zelf investeert en de consument uitdaagt mee te investeren. Voor het Groene Woud en De Maashorst is de VVV Noordoost een partij die betrokken is, maar ook Coöperatie Het Groene Woud, Platform MBO, de Rabobank, de Kamer van Koophandel, Top Brabant, IVN en ZLTO. De VVV Brabantse Wal werkt samen met betrokken partijen in het gebied aan de ontwikkeling van de vrijetijdseconomie (ondernemen en beleven). Marketing is daarbij een belangrijk instrument.

c. Financiering en verdienmodellen

In elk project binnen de drie landschappen wordt gewerkt aan businesscases en wordt nagedacht over verdienmogelijkheden. De betrokken VVV's zijn partner in het meedenken en organiseren, maar ook andere betrokken partijen uit het vrijetijdsdomein. Van belang is dat dit een bottom-up proces is. Het is van belang dat ondernemers investeren in de kansen die er zijn: nu en in de toekomst. Het financieringsplaatje is nog niet scherp, maar wordt in de verdere uitwerking van de projecten duidelijker.

d. Innovatie

Het resultaat van de businesscases moet een systematiek zijn met een revoluerend karakter ten behoeve van versterking van

de vrijetijdssector en van het landschap. En wel zodanig dat de vrijetijdssector na afloop van het investeringsprogramma Landschappen van Allure zelfstandig op het ontwikkelde systeem verder kan, zowel qua samenwerkingsvorm als qua financiën. Op basis hiervan moet het mogelijk zijn dat de sector (grotendeels) zelfstandig investeringen doet in nieuwe recreatieprojecten, promotie en landschap.

e. Realisatietermijn

Start: 2012
Einde: 2016

Vrijetijdseconomie: de achterliggende ambities

Geld moet rollen, ook naar natuur en landschap

De combinatie van groen en landschap is een sterke die op verschillende manieren kansen biedt die benut moeten worden. Waar het landschap dat toelaat zal van 'groen' en 'blauw' een aantrekkelijke werking moeten uitgaan op wonen, werken en recreëren. Bovendien moet de extra waarde die het landschap voor deze functies oplevert, zich vertalen in middelen of andere bijdragen die ten goede komen aan het landschap. Dit project beoogt met andere woorden dat landschap en economie elkaar versterken.

- Participatie
- Ondernemen en verdienmodellen

Groene Woud Terras Oirschot, Willem van Beerendonk, Het Groene Woud

Orangerie Mattemburgh - Streekorganisatie Brabantse Wal

Het Groene Woud

Uit de praktijk blijkt dat ondernemers best bereid zijn te investeren in hun omgeving, als dit ook weer een aantrekkelijke werking heeft op hun bedrijf. Van dit mechanisme wordt tot nu toe nog onvoldoende gebruik gemaakt. Dit project brengt daar verandering in.

Rechten en plichten

Bij natuur en landschap heeft het geen zin in 'economische waarde' te denken. Maar als we over de 'baten' ervan spreken weet iedereen waar we het over hebben. Op basis van die baten is het mogelijk een model te ontwikkelen dat uitgaat van 'rechten' en 'plichten'. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van concessies: een ondernemer krijgt het recht om in een natuurgebied een recreatieve of horecagelegenheid uit te oefenen, mits hij de plicht op zich neemt het omliggende landschap te onderhouden of te versterken. Het lastige van dit model is dat het vanwege 'verworven rechten' praktisch niet is in te voeren in bestaande situaties, lopende programma's of projecten. Om ermee te beginnen moet een goed moment worden gekozen. Anders gezegd: een 'startmotor' moet het wiel in beweging brengen. Juist de startfase van de grote, robuuste projecten in de drie landschappen leent zich hier uitstekend voor.

Vrijetijdssector als startmotor

Terwijl het verzilveren van producten en diensten in het commerciële domein als vanzelfsprekend wordt beschouwd, bezorgt deze kwestie de groene sector hoofdbrekens. Toch is er vanuit onverwachte hoek een antwoord in de maak. De vrijetijdssector in Brabant heeft zich begin 2012 de ambitie gesteld om de meest gastvrije en innovatieve sector in de provincie te worden. Deze sector is nu nog sterk versnipperd en bestaat uit veel kleinschalige bedrijven. De samenwerking op het terrein van projecten, productontwikkeling en promotie is minimaal en van een structurele bijdrage aan het landschap is slechts incidenteel sprake. Op basis van haar ambitie ziet de sector in het kader van Landschappen van Allure grote kansen om zich stevig te positioneren als duurzaam, gastvrij en als motor voor het landschap. Hiermee speelt zij aan de ene kant in op de toenemende behoefte aan recreatie in de eigen omgeving, rust, ruimte en authenticiteit. En aan de kant op de wens om de regionale economie in de Landschappen van Allure een impuls te geven.

Eén merk voor streekproducten

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

Ondernemers die in Brabants Buiten participeren, investeren in natuur en landschap op hun terrein of in hun omgeving. Een methodiek van certificering ligt hieraan ten grondslag.

b. Samenwerking

Agrarische ondernemers en recreatieve ondernemers (individueel en verenigd in bijv. coöperatie Het Groene Woud), Geert van de Veer (initiatiefnemer), NewCo food retail (logistieke partner), regio VVV, Erik van Nuland, Cragt communicatie, Rabobank.

c. Financiering en verdienmodellen

50% Van de financiering gebeurt door ondernemers die participeren in streek BV's en serviceorganisatie. Een deel hiervan wordt (via een lening) potentieel gefinancierd door de Rabobank. 50% Wordt als krediet aangevraagd bij de Provincie Noord-Brabant. Dit betreft ongeveer € 1 miljoen. Provincie zit samen met de Rabobank aan tafel als potentiële kredietverschaffer tegen marktconforme condities. De inzet van provinciale middelen is dus volledig revolverend. Ondernemers in Brabants Buiten participeren via aandelen

(financieel) én in natuur en landschap. Dit is dus een nieuw verdienmodel voor het landschap. In ruil voor het dragen van merk (recht) investeren bedrijven in de fysieke omgeving (plicht).

d. Innovatie

Innovatief is de nieuwe samenwerkingsvorm in de voedselketen:

- Tussen streek BV's en de serviceorganisatie Brabants Buiten: voldoende zeggenschap laag (dus bij producenten) in de keten (in streek BV's). En voldoende sturing

(bijv. uniform logo) en efficiëncyvoordelen (logistiek, ict) (serviceorganisatie).

- Tussen agrarische en recreatieve ondernemers.
- Dat tezamen leidt tot verkorting van de agro-keten.

e. Realisatietermijn

Brabants Buiten wil starten met 3 streek BV's in 2012, uit te breiden naar 9 streek BV's in Brabant in de jaren tot en met 2015.

Echt Brabants Buiten: de achterliggende ambities

Eén merk voor streekproducten

Asperges, fruit, jam, zuivel- en vleesproducten. Het Brabantse land levert traditioneel een rijkdom aan producten uit de streek. Gewild bij de eigen bevolking en toeristen, maar niet altijd even gemakkelijk verkrijgbaar. Onder de merknaam 'Echt Brabants Buiten' presenteert zich een organisatie die de kleinschalige productie van streekproducten combineert met professionele marketing en logistiek. Geen coöperatie of franchiseformule, maar een serviceorganisatie die de weg van producent naar consument zo kort mogelijk houdt. Met een certificaat dat garandeert dat ondernemers ook investeren in het landschap.

- Ruimtelijke kwaliteit
- Ondernemen en verdienmodellen

Concept: Cragt & Praedium

'Echt Brabants Buiten' is oorspronkelijk een idee van boeren en recreatieondernemers in de Het Groene Woud. Ook in de Kempen zijn al stappen gezet. Een 'Streek BV', de Stichting Kempengoed, is daar al actief op basis van contracten met onder meer ziekenhuizen en andere instellingen in de zorgsector. In het plan volgen Streek BV's in De Biesbosch, Het Groene Woud, De Brabantse Wal, en De Maashorst. Op termijn moet een omzet van € 60 tot € 90 miljoen haalbaar zijn.

Maximale opbrengst

De organisatie van 'Echt Brabants Buiten' is simpel. Boeren en andere ondernemers werken samen in hun eigen Streek BV. Alle regio's maken gebruik van dezelfde diensten op het terrein van ICT, logistiek en marketing, die worden geleverd door een aparte organisatie: de Brabants Buiten BV. De regionale ondernemers betalen alleen voor deze dienstverlening en profiteren dus maximaal van de opbrengst die eruit voortvloeit. Een maatschappelijk platform controleert of de ondernemers voldoen aan het certificaat, zodat investeringen in het landschap gegarandeerd zijn.

Over en weer

'Echt Brabants Buiten' is er voor boeren en recreatieondernemers. Samen geven zij kleur aan het kleinschalige Brabantse landschap. Maar er moet natuurlijk ook verdiend worden. Streekproducten worden een steeds belangrijkere inkomstenbron. Door de markt voor die producten goed te organiseren zijn zij elkaar over en weer van dienst. Recreatieondernemers verkopen graag producten van Brabantse boeren, zeker als op die producten toeristische tips staan vermeld.

Faire prijs

Maar de invloed van 'Echt Brabants Buiten' reikt verder. Een stevig merk voor streekproducten zet immers Brabant als zodanig op de kaart, ook buiten de provinciegrenzen. Het stimuleert 'groen' en 'maatschappelijk' ondernemen in weerwil van de markt voor bulk en massaproductie. Het biedt ondernemers de kans om kleinschalig en milieuvriendelijk te produceren en in ruil daarvoor een faire prijs te ontvangen. En het biedt consumenten de kans om producten van dichtbij te nuttigen.

Gastvrije landgoederen

Wat gaan we concreet doen?

a. Bijdrage aan het landschap

- Het ontwikkelen van een methode die duidelijk maakt welke ruimte er is voor de gewenste ruimtelijke en economische ontwikkeling van landgoederen, rekeninghoudend met de aanwezige cultuurhistorische, natuurlijke en landschappelijke waarden.
- Door duurzaam en maatschappelijk te ondernemen ontstaan gastvrije landgoederen die toegankelijk zijn en een zichtbare verbinding hebben met het omliggende landschap.
- Realisatie van diverse arrangementen, educatieve programma's voor zowel basisscholen als hogeropgeleiden en vakgericht onderwijs en sportevenementen.
- Investeren in de (historische) monumentale gebouwen ter behoud en realisatie van gewenste functies.

- De realisatie van diverse routes waarin landgoederen met elkaar verbonden worden aan de hand van landschappelijke thema's, zoals de Steilrand en turfhistorie en de verbetering van de ecologische en landschappelijke kwaliteit van de landgoederen als stepping stones voor de natuur.
- Ontwikkelen van een onderhoudsprogramma waarin de inwoners, agrariërs en ondernemers worden betrokken bij het beheer en onderhoud. Hierdoor ontstaat wederzijdse betrokkenheid.
- Duurzame inzet van een rondtrekkende schaapskudde op de natuurterreinen van de landgoederen op en rond De Brabantse Wal.
- De verdere ontwikkeling van (nieuwe) landgoederen en daarmee samenhangende laanstructuren.

b. Samenwerking

Onder meer terreinbeherende organisaties, BPG, TUE en HAS, agrarische ondernemers, scholen, het (internationale) bedrijfsleven o.a. Aviolanda, waterschappen, Grenspark de Zoom en Kalmthoutse Heide.

c. Financiering en verdienmodellen

De aan de provincie gevraagde investering betreft het inzetten van kennis en het faciliteren van de latent reeds vaak aanwezige ontwikkelingsruimte. Dit moet leiden tot het ontginnen van het in de landgoederen vaak al aanwezige potentieel. Aan de provincie worden middelen voor het onderzoek naar deze ontwikkelruimte gevraagd. Daarnaast zal specifiek cofinanciering worden gevraagd daar waar landgoederen als puzzelstukje passen in 'fysieke' LVA-projecten. Daarvoor worden met

name in Het Groene Woud en De Brabantse Wal volop kansen gezien.

d. Innovatie

Ieder landgoed zet vanuit eigen identiteit een nieuwe stap richting continuïteit. Nieuwe initiatieven op het terrein van recreatie en de verbouw van streekproducten geven de hele regio een aantrekkelijker aanzien. Op een locatie wordt de relatie tussen agrarische ondernemers en het landgoed opnieuw vormgegeven door transformatie van de intensieve veehouderij naar kleinschalige landbouw in de directe omgeving van het landgoed.

e. Realisatietermijn

Periode 2012 – 2016.

Gastvrije landgoederen: de achterliggende ambities

Gastvrije landgoederen

De Brabantse zandgronden mogen dan schraal en armzalig zijn geweest, van oudsher hebben zich er onderne-
mende buitenlui gevestigd. In sommige van de imposante
landgoederen die zij bouwden, woont nog steeds hun
nageslacht. Andere zijn van eigenaar gewisseld of door
ideële organisaties verworven. Vooral Het Groene Woud
en De Brabantse Wal zijn rijk gezegend met landgoede-
ren. In deze moderne tijd profileren de eigenaren zich als
maatschappelijke ondernemers die dankzij de cultuurhis-
torische en ecologische kwaliteiten van hun buitenplaats
een bijdrage leveren aan het hen omringende landschap.

- Ruimtelijke kwaliteit
- Ondernemen en
verdienmodellen

Kasteelpark Ravenhof Moretusbos - Streekorganisatie Brabantse Wal

Wouwse Plantage

Landgoed Dommeldal - Verbeeld Fotografie

In Het Groene Woud bevinden zich 25 landgoederen, op De Brabantse Wal 20 en op de Maashorst een 5-tal. Samen met Brabants Particulier Grondbezit (BPG) en Brabants Landschap zoeken de eigenaren naar nieuwe economische dragers om het landgoed duurzaam te ontwikkelen. In Het Groene Woud en De Brabantse Wal werken eigenaren al actief aan een nieuwe verbindende rol van hun landgoederen tussen stad en platteland. Ook in De Maashorst is dit proces gestart. Door passende manieren van ondernemen willen zij de relatie tussen hun landgoed en het omringende platteland herstellen of opnieuw vormgeven. Met name op De Brabantse Wal vormen de landgoederen de stepping stones die de verschillende landschappen ecologisch aan elkaar verbinden en is er naast de economische functie van de landgoederen ook veel aandacht om dit te versterken.

Onthaalpoort

Neem bijvoorbeeld landgoed Visdonk ten zuiden van Roosendaal, medio 19e eeuw ontstaan als een van de vele ontginningslandgoederen op de arme zandgrond. Het landgoed is sinds 2010 eigendom van Natuurmonumenten. Deze organisatie ontwikkelt het nu verder tot een centrum voor cultuurhistorie, recreatie en natuur- en milieueducatie. Daarbij hoort een zogenaamde onthaalpoort met voorzieningen als parkeren, informatie, fietsverhuur en horeca. Op Landgoed Bleijendijk krijgt deze poort een andere invulling. Hier kan de stedeling biologische groenten en zuivel kopen en tot rust komen. Landgoed Velder, in het hart van Het Groene Woud, is juist een plek om 'groene manifestaties' te houden, maar wil ook de brug slaan naar de Kampina.

Met ziel en zakelijkheid

In Het Groene Woud hebben vijftien landgoedeigenaren zich verenigd in het streven om hun landgoederen te ontwikkelen tot parels aan een snoer, als bruggen tussen natuur en cultuur. Ze willen daarin investeren en onrendabele historische onderdelen van het landgoed bekostigen uit nieuwe economische activiteiten. Met 'ziel en zakelijkheid' zoeken deze initiatiefnemers de ruimte om dergelijke activiteiten te ontplooiën. In het belang van het landgoed, het omliggende platteland en de stad op enige afstand.

Op De Brabantse Wal ontwikkelt zich onder meer op initiatief van landgoed De Vijverhoeve samenwerking tussen vijf landgoederen, onder meer gericht op ecologische verbinding.

Natuurbegraafplaats

Landgoedeigenaren zien brood in uiteenlopende economische activiteiten die passen bij het landgoed en zijn omgeving. Stedelingen kunnen er het hout voor hun kachel kopen, maar ook heerlijk logeren. Een restauratievakopleiding kan het landgoed als praktijkobject gebruiken. Een golfbaan of streekwinkel passen er uitstekend, net als recreatief medegebruik van het grondgebied via zand- of kerkenpaden. En wat te denken van een natuurbegraafplaats of gedenkbos als voorbeeld van economische activiteit?

Het bidbook online doorbladeren?

Kijk op www.brabant.nl/landschappen of gebruik de QR code. In de toekomst kunt u hier meer lezen over de voortgang van Landschappen van Allure.

NB De website staat online na definitieve besluitvorming.

Colofon

Tekst	TACCT, communicatie voor overheid en non-profit, 's-Hertogenbosch
Vormgeving	TACCT, communicatie voor overheid en non-profit, 's-Hertogenbosch
Fotografie	Verbeeld Fotografie, Emilio Troncoso Larrain, RO & AD architecten, Streekorganisatie Brabantse Wal, Ward Vansteelandt, Dienst Landelijk Gebied, ANP, Willem van Beerendonk, Tij Kools, Landschapsbeheer Oss, Liselore Burgmans, bouwcombinatie Bernhoven, Bureau Elings, Frank Havermans, Peter van den Berk, Kees Beekmans
Eindredactie	provincie Noord-Brabant
Vragen?	Kijk voor contactinformatie op www.brabant.nl/landschappen
Datum	augustus 2012

Disclaimer

Alle foto's en afbeeldingen in dit bidbook zijn met de grootste zorgvuldigheid geselecteerd. Voor zover mogelijk zijn rechten gerespecteerd en is toestemming verleend. Niet in alle gevallen zijn de makers echter achterhaald, waarvoor wij bij voorbaat onze verontschuldiging aanbieden. Wie alsnog aanspraak meent te kunnen maken op rechten krachtens het Auteursrecht kan zich wenden tot de provincie Noord-Brabant, afd. Communicatie.